

ТАБОР

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

24

слухай, козаче, сурми заграють!

Проситься надсилати відомості про все відмінне в життю нашої військової еміграції.

24

ЗМІСТ:

УВАГА!

1. Ч.ч. 1, 2 і 9 вичерпані.
2. Розрахунок підписної плати на стор. 3-й обкладинки.
3. Адреса Редакції: **Warszawa, ul. Czerniakowska 204, m. 25. W. Kuszcz**

„ТАБОР"

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 24.

...Не забуваймо про меч; учімося міцніше тримати його в руках...

...Вірність ідеям є підставою внутрішньої сили ширших громадських об'єднань, до національного включно.

22.I.1926. С. ПЕТЛЮРА.

РІК ВИДАННЯ XII. 1935.

РЕДАҐУЄ КОЛЕҐІЯ.

Відповідальний редактор В. КУЩ,
Ґенер. Штабу Ґенерал-Хорунжий.

Zakl. Graf. E SZWEDE Warszawa, Warecka 9. Tel. 509-31

РОЗДІЛ І.

О. ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ.

Воєвода Остафій Дашкович.

(† 1535—1935).

Стихійна монгольська навала, що впала на Київську Державу в пол. XIII в., була великою катастрофою для українського народу. Населення залишилося дещо в Києві та в деяких оселях по Дніпру, а далі по обидва його боки простягався „Дикий Степ“. Ті рештки українського люду, перебуваючи під тяжкою татарською зверхністю, підозрілою до кожної місцевої влади, не могли створити ніякого орґанізованого спротиву. Стан ше більш погіршав, коли в кінці XIII в. в Золотій Орді почалися усобиці, що дало привід місцевим баскакам зводити на своїх „улусах“ особисті порахунки.

Життя в Україні стало нестерпне. Народ тікав на північ, під захист поліських лісів та баген. Татарське панування на південних українських землях тривало ціле століття. Під цей час на півночі закінчилося вже об'єднання литовських племен. У початку XIV в., при допомозі україно-руського елементу північних та волинських земель, створилася нова сильна Литовсько-Руська Держава, що і поставила собі ціллю зібрати всі українські землі. В другій пол. XIV в. південні укр. землі були відібрані від татар, закріплені і на них почалася нова державна орґанізація. Особливу енерґію виявив в. кн. Витовт. У початках XV в. укріплення Литовсько-Руської Держави сягали навіть до берегів Чорного моря. Але головну оборонну лінію складали три фортеці: Брацлав, Звенигород, Черкаси. Могутність Держави сягала навіть до того, що один з відламів Золотої Орди—Перекопська Орда стояла під її зверхністю. Україна знову почала заповнюватися людом, хоча татарські наїзди з Золотої Орди, як часом і з Перекопської, продовжувалися по старому далі. Але й цей стан відносного спокою не довго тривав в Україні. По смерти Витовта (1430 р.) положення знову зміняється. Центральний уряд, заклопотаний внутрішніми усобицями та новими відносинами до Польщі, не мав можливости цікавитися українськими землями, а в той саме час на півдню України відбувалися події, що стали фатальні для неї. В пол. XV в. від Золотої Орди відокремилася Кримська Орда, на чолі якої стала династія Ґиреїв. У 1475 р. хан Менглі-Ґирей визнав себе турецьким васалом. Почувши за собою силу, він розірвав союз із Литвою та уклав новий з Московщиною. Союз той скерований був проти Золотої Орди та її спільника—Литви. На

прохання моск. царя Івана III, Менґлі-Ґірей в 1484 р. підняв свої орди і впав з ними в Україну. То був страшний погром. Київ та всі інші міста були знищені вщент. Золоті чаші з Св. Софії Менґлі-Ґірей надіслав у дарунок Івану III-му. Але цей погром був лише початком дальших страшних татарських наїздів ув Україну. В 1485 р. було розгромлене Поділля, в 1488 р.—знову Київщина, в 1490 р.—Волинь та Холмщина і далі рік за роком слідували дальші татарські наїзди в Україну. Сотні тисяч українського люду пішли в неволю. Україна знову обернулася в „Дикий Степ". Польсько-Литовський уряд почував себе безсилим проти того стихійного степового урагану. Все, на що він міг лише спромогтися, це в 1484 р. відбудував дещо Київ, у 1490 р. — Брацлав, десь в тих же роках — Черкаси, а Звенигород так і лишився в руїні. Це не були фортеці, це були обведені ровами та валами з дерев'яними горожами нужденні укріплення. — Все, що не втекло на Полісся, тулилося по цих нужденних укріпленнях, складаючи єдину їхню залогу. Зле було й тим, хто втік на Полісся. Бідне, давно заповнене людом, воно не могло дати втікачам потрібних засобів до життя. І то тоді — коли тут же на півдню тягнулася без краю, багата, медом текуча й родюча, благословенна Земля Українська.

Литовсько-Польський уряд не здолав оборонити та захистити цю землю й оборону мусив зорґанізувати сам Український народ, бо право на землю та на життя лежало тільки в його руках та в його власній волі. Першим ступенем до цього був розквіт т. зв. „уходництва". Більш сміливі, відважні елементи українського народу з початком весни уходили в степи, де промишляли звіроловством та риболовством. Йшли в степ далеко, з зброєю, ватагами, а на кінці осени, із здобутками своєї праці, поверталися знову на Полісся або під прикриття городів. Тривожне степове життя серед постійної небезпеки, під загрозою кожнохвилевої зустрічі з лютим ворогом, загартовувало „уходників", витворювало суворі, грізні, відважні, уперті характери, такі ж буйні та небезпечні, як і самий Дикий Степ. Це в свою чергу спричинилося до того, що хутко промислове уходництво почало перетворюватися в буйно войовниче. Від промислу почали переходити до „лупления чабанів татарських", а далі — до нападів та бійок з окремими татарськими загонами. Цим український народ розпочав вікову, неустанну, уперту, люту дрібну війну з татарами, якою зривав своє серце за море крови та сліз, за грабіж та руїну України. В процесі цієї боротьби починає визрівати цікаве явище, а саме: буйно-грабіжницький інстинкт уходників перетворюється з рештою в етичне почуття — в справу чести. „Ходило вже про те — записує сучасник — хто кого — татари наших, або наші татар". — Починався, як пише проф. Грушевський, „певного роду степовий спорт", — що приваблював до себе все більше відважного народу. В кінці XV в. стародавній термін — „йти

на уход", перетворюється в термін — „йти козакувати"[1]). Козакувати йшли зо всіх кутків української землі: з Сіверщини, з Полісся, з Волині, а навіть з далекої Холмщини. Йшли зо всіх станів та верств народу — йшли селяни, горожани, бояри. Йшли навіть різного віку. Починалася славна доба — „козаччини" — доба найбільшого напруження всіх сил українського народу — найблискучий, найефектовніший прояв величности українського духу. Це дивне з'явище — „козакування" — починає вкінці привертати пильну увагу центральної влади. Хто ходив козакувати, той вже був заможний. Уряд побачив, що ця новонароджена верства — „козаки" — можуть бути дуже цінним податковим джерелом. Вже в кінці XV в. бачимо, що урядова адміністрація намагається монополізувати право на уходи та обкладає їх високими податками. Це зрозуміло викликає реакцію серед козакуючих, вони йдуть ще глибше в степ та вже зовсім не повертаються на „волость". Під той час козацькі уходи сягали вже низів Дніпра на правому березі, та навіть верхівль Ворскли на лівому. Степ кишів козаками. Скільки їх було? Того ніхто не знав. Говорили лише, що „де байрак — там і козак".

Приходить вкінці до того, що вже місцева адміністрація не задовольняється податками, а й сама починає козакувати. Козакували підстарости, старости, а навіть і воєводи. Часто вже під проводом та опікою місцевої адміністрації, як пише проф. Грушевський, що мотиви та інтереси її дуже часто розходилися з інтересами держави, зростала ця стихійна сила — „козаччина", переходячи від „луплення чабанів татарських" до значних воєнних експедицій. Історія залишила нам прізвища таких козакуючих героїв-адміністраторів або щирих прихильників козаків. Прикладом: київ. воєвода кн. Дмитрій Путятич; черкаські старости: кн. Богдан Глинський, Семен Полозович („Русак Полоз — славний козак"), Криштоф Кмітич; хмельницький староста—Пренцлав Лянцкоронський; брацлавський Претвич і т. і.

Але найбільш видатним, найбільш улюбленим героем тих буйних часів виступає перед нами грізна постать суворого українського пограничника, черкаського та канівського воєводи— Остафія Дашковича[2]).

Народився О. Дашкович десь в III чверті XV в. З походження був київським „зем'янином" (т. з. з бояр). Військову кар'єру почав у 1490-х роках — „воєводою во многих містах"

---

[1]) Слово „козак" наші прадіди знайшли в степу, воно їм подобалося і вони надали йому світову славу. Але звідкіля прийшло це слово до нас у степ, ця справа ще не з'ясована. Цього слова вживали татари, але воно відоме було ще старожітнім арабам. У первісному значенню слово „козак" означало вільну, незалежну, хоробру людину.

[2]) Стаття складена на основі досліду проф. М. Грушевського в VII т. „Історія України-Руси", звідкіль і беремо всі цитати.

на пограниччю, т. т. під час найбільших татарських наїздів. На жаль, про той період його життя не маємо близчих відомостей. Треба думати, що тільки тут і могла витворитися ця грізна, сувора натура людини великої відваги, страшної волі та енерґії. В перших 1500-х роках, під час війни між Литвою та Московщиною, бачимо Дашковича комендантом м. Кричева на Литві. Під той час, обмовлений за щось перед в. кн. Олександром, Дашкович після уложення миру в 1503 р. здав замок помічникові, а сам вирішив покинути Литву та поїхати на службу до Московщини. В. кн. Олександер зажадав від Івана III, щоб йому було видано Дашковича. Щоб виправдатися в зложених на нього обвинуваченнях, Дашкович у 1505 р. приїхав на литов. сейм до Берестя. Там він дійсно реабілітувався, отримав знову свої маєтності, проте в Литві не залишився, а повернувся до Москви. Під час повстання укр. бояр під проводом кн. Глинського, Дашкович у 1508 р. прийшов з москов. військом на допомогу своїм землякам. Це повстання, як пише проф. Грушевський, мало національний характер і ставило метою висунути україно-руський елемент на перше місце в Державі. Повстання не мало успіху, бо як московська, так і татарська допомога спізнилися. Мабуть зневірившися в Московщині, Дашкович повертається до Литви. На цей раз він присвячує цілу свою енерґію виключно Україні. В 1510-х роках він був призначений старостою — „дістав у державу" — Канів, а в 1514 р. ще й Черкаси і т. ч. став черкаським та канівським воєводою. Це воєводство, т. т. ціла південно-східна частина України, перебувала в його руках 21 рік, аж до смерти. В ті далекі часи пограничний воєвода був по суті—„віце-королем".— Черкаси в тогочасному життю України грали найголовнішу ролю. Це був центр уходництва. З Черкас розходилися на уходи, сюди збиралися зо всіх боків із здобутками промислу та із здобиччю. Отже, в особі Дашковича посада знайшла достойну людину, тут і розквітає його буйна енерґія. — „В цьому періоді — записує проф. Грушевський — спеціяльністю Дашковича стають справи татарські, охорона України, зносини та дипломатичні пересправи з татарами. В польско-литовській державі уважали його незрівнаним спеціялістом на цьому полі." Власне під цей час урядова політика була скерована на те, щоб відірвати татар від Московщини та відплатити їй за підбурювання татар на грабіж України. Дашкович переводить це завдання блискуче. Вже в 1515 р. він робить з татарами перший похід на московські землі. В 1521 р. слідує другий, голосний похід на Москву. Здобути Москву Дашковичу та кримськ. хану не пощастило, але цілу Московщину спустошили сильно. Після походу Дашкович перебуває якийсь час послом у Криму. Там якраз почалися усобиці, в наслідок яких було забито хана Магмет-Ґірея. Дашкович вирішив використати усобицю. Бився він принагідно з татарами і під час союзу, прикладом у 1518 р. розгромив цілий загін. Але тепер Дашкович розпочинає формальну війну. В 1523 р.

він робить з козацьким військом великий похід на Крим. Подробиць не знаємо, відомо лише, шо погром Криму був великий. По дорозі Дашкович спалив у додаток ще й Очаків. Цей похід дуже сподобався козакам, бо на другий рік (1524 р.) „черкаські козаки", як скаржився хан, погромили під Кримом татарських купців. У 1528 р. Дашкович знову робить голосний похід на Очаків. У трьох боях татари були розбиті дощенту. Переможці повернулися з великою здобиччю. Сучасник, описуючи цей похід, так характеризує воєводу Дашковича:

— „Він мав велику славу як у своїх, так і в татар, бо багато мав перемог над татарами; не раз також був провідником татар у походах на Москву, пустошив московські землі на великі простори і татарське військо щасливо приводив назад до дому обтяжене великою здобиччю. Хитрий, відважний, та щасливий войовник, він був правдивим пострахом татар. Його лице, весь вигляд тіла та одіж, все було чисто татарське. Він знав їхню мову і, часто буваючи на розвідках, зіставався непізнаним в їхньому таборі; його вважали за татарина і завдяки цьому, довідавшися про їх справи, він розбивав їх ущент"...— а самих татар— „вбивав на палі по степу в тих містах, кудою проходили татари."

Проте, всі ці погроми не шкодили Дашковичу брати як давніш енерґійну участь у кримських усобицях. В 1530 р. під його захист тікає один з претендентів на ханский стіл — Іслам Ґірей, що викликало великий похід на Дашковича крим. хана Сеадат-Ґірея. Хан задумав знищити свого невгамованого сусіду. В 1532 р. хан підступив до Черкас з великим військом, в складі якого були турецькі яничарські частини та велика артилєрія. Безуспішні штурми тривали 30 днів. Дашкович з козаками відбивався розпачливо. Вкінці, як оповідає польський хронікар—„хан запросив Дашковича на з'їзд і запив з ним союз на братерство".

В історії зародження козаччини ці дві головні кампанії Дашковича: похід на Крим та похід хана на Черкаси, мали надзвичайно велике значення. Козаки побачили, що можна не тільки „лупити чабанів татарських", можна битися з самим ханом, можна навіть „лупити" самий Крим. У цьому велика заслуга Дашковича. З трофеями цієї голосної кампанії, серед яких були бомби, що ними обстрілювано Черкаси, Дашкович у 1533 р. поїхав на сейм до Петрокова. Там „йому склали великі компліменти й подарунки".—На цьому сеймі Дашкович запропонував польсько-литовському уряду свій пам'ятний проєкт до захисту України.

— „Коли в сенаті питали того Остафія — записує сучасник — якби запобігти тому, щоб татари не чинили шкод у нас, він радив, щоб ми держали на Дніпрі по всяк час 2000 чол., що на чайках боронили б перевози від татар, а кількасот кінних на те, щоб довозили їм поживу. Окрім того, на островах, що так багато на Дніпрі, побудувати замки й коло них заснувати міста. Рада ця подобалася всім, але таки нічого з того не вийшло."

Дашкович давно знав, що з чужої допомоги—„таки"—ніколи

нічого не вийде і тому з перших днів свойого воєводування сам намагався зорґанізувати оборону України, покладаючися виключно на власні сили та засоби.—„Збиваючи засоби на свої військові „почти", на оборону замків та свої воєнні потреби — записує проф. Грушевський—цей суворий пограничник держав залізною рукою місцевий люд."

Отже, воєвода Дашкович зробив підготовчу роботу для свойого достойного наступника—кн. Дмитра Вишневецького-Байди, що через 15 років і почав переводити в життя цей пропам'ятний проєкт.

Кампанія 1332 р. була останнім тріюмфом Дашковича. Помер він у 1535 р., не полишивши по собі нащадків, а навіть не знаємо, чи й був одружений. Вмираючи, Дашкович роздав багаті пожертви на українські манастирі, так—записує сучасник—як то належало—„чоловіку рицерському."—

— „Славний Остафій Дашкович — пише проф. Грушевський,—що так запопадливо збирав засоби на пограничну оборону й боротьбу з татарами, за те й вславився у сучасників як пограничний багатир, а до потомків перейшов із славою народнього вождя й першого орґанізатора козаччини."—

Ця ідеалізація потомками особи Дашковича має для нас не менше значення, як і його дійсні заслуги. Наші прадіди бачили в ньому ідеал тогочасного українського степового бойця і намагалися втілити в ньому цілу ту тяжку епоху. Дальша традиція зв'язала з його іменем багато пізніших битов і в такій формі передавала пізнішим поколінням як походи — „славного козака Остафія Дашковича". Ще далі пішли наші старі славні воєнні історики (т. з. козацькі літописці), що почували себе ще вільними в своїх історичних висновках. Вони „підвищили" Дашковича до ранги першого гетьмана України, визнали його першим орґанізатором козацького війська і т. ч. зв'язали з його особою початок другої державности України, т. т. відсунули її далеко в глибину віків. З цього ми бачимо, що Дашкович дійсно був улюбленим героєм наших прадідів.

Історична дійсність вимагає від нас правдиво окреслити ролю Дашковича в історії Української Збройної Сили.

Першим орґанізатором козаччини воєвода Дашкович не був, бо цей процес, як ми бачили, був надто складний та довгий. Почався він задовго до Дашковича та тривав ще після нього майже ціле століття.

То був стихійний процес, що відбувався в глухих степових просторах силою та енерґією не одної людини, а кількох поколінь. Але Дашкович, безперечно, займає в тому процесі одне з головних місць.

Заслуга Дашковича перед козаччиною полягала в тому, що своїми славними походами він показав їй—її могутню силу. Ці

його походи, як зазначає проф. Грушевський, розколисували динамічну енерґію козаччини, підготовляли та приспішували її орґанізаційний процес. У цьому була його велика заслуга.

Перед українським народом заслуга Дашковича в тому, що він дійсно був першим орґанізатором оборони та захисту України. Перед нами — українськими вояками — в тому, що своїми славними ділами, в очах наших прадідів, він відновив традицію вікової Збройної Сили України.

Дашкович був—видатний син України.

В 400-у річницю його смерти ми свято затримуємо традицію наших прадідів і в його особі згадуємо цілу ту трудну, тяжку добу України, шукаючи в ній сил та прикладу до нашої сучасної боротьби.

Тому, перед світлою памяттю Воєводи Дашковича — славного українського полководця, оборонця та захисника України, перед ідеалом наших прадідів, перед віковою традицією Збройної Сили України - ми, молода Армія Української Народньої Республіки — клонімо голови наші...

1934.XII Brl.

ЮРІЙ НАУМЕНКО.

Авіофотоґрафія для цілей розвідки.

На сьогодня не може бути вже двох думок про доцільність та конечність повітрової розвідки. Не тільки в часі концентрації військ, але й в часі боїв розвідка ця становить чинник, що не раз рішаюче вплине на розв'язання операції.

Повітрова розвідка може бути або безпосередньою (оком льотника), або при помочі фотоґрафічних знімків. Оскільки в часі рухомих операцій безпосередня розвідка може бути подекуди вистарчаюча, то в часі операцій затяжних, що зв'язані з проривом уміцнених позицій противника, без фотоґрафічних знімків обійтися вже не можна. Однак і в рухомій війні фотоґрафічні знімки бажані, бо вони з'являються документом, що стверджує правдивість доставлених обсерватором відомостей. Людське око може помилятися, але фотоґрафічний апарат докладно зафіксує всі подробиці, що міг би не зауважити обсерватор.

Уже наприкінці Світової війни авіофотоґрафія віддавала значні послуги військові. Тепер же удосконалення в галузі виконання знімків та їх використовування дають змогу послуговуватися авіофотоґрафією у всіх фазах военних операцій. Чулість фотоапаратів, простота самого процесу фотоґрафування, швидкість проявлення кліш, можливість зараз же їх побільшити до бажаного розміру, удосконалення методи відчитування знімків — все це робить авіофотоґрафію безцінним помічником для шта-

бів. Досить сказати, що при збільшенні знімків до поділки 1:2500 (1 клм. на місцевості відповідає 40 цм. на відбитці знімку) та й ще при спорудженні стереоскопичних знімків, можна відчитати добре замасковані об'єкти чи то окреслити з великою докладністю склад військового відділу.

Найголовніше завдання повітрової розвідки полягає у виявленні уґруповань ворожих сил та обсервації їх змін. Для цього уважно обсервують залізничні стації та лінії, рух колон по дорогах, розміщення відділів на відпочинку та позиціях. Фотоґрафічні знімки мають ту перевагу над безпосередньою обсервацією, що при більшій поділці можна відчитати не лише силу колон, але й кількість гармат, возів тощо. Тільки під час бою трудніше користуватися фотоапаратом з причини короткого часу, що є до розпорядимости, але в боях довготривалих авіофотоґрафія повинна доповнювати відомості, що зібрані при помочі безпосередньої обсервації.

Відділи в маршу найлегше відчитати на знімку в зимі на тлі білої дороги; літом на добре виїжджених сухих дорогах, зокрема шосових, — трохи гірше. Найтрудніше відчитати їх у зимі в часі відлиги, весною та восени, коли дороги виглядають майже чорними. Літом при відчитуванні значну ролю відограють барви уніформи і масть коней. Як у літі так і зимою тіні дуже помагають виявленню об'єктів; навіть поодинока людина чи то білий кінь на тлі снігу буде виявлений при доброму бічному освітленні.

Окреслити рід війська, силу колони і напрямок руху можна зовсім докладно на знімках в поділці до 1:5000, коли то видно навіть поодиноких людей, вози, самоходи і т. п. В дрібніших поділках можна лише окреслити докладно довжину колони, натомість не можна докладно відрізнити родів війська. Напрямок маршу окреслюється, обсервуючи місце н-ка із штабом, розтягування хвоста колони, а при більшій поділці — з положення гармат та возів. Виявлення на знімку відділів, що зфотоґрафовані в часі відпочинку на марші ще легше, бо ґрупи людей поза дорогами, вогнища і т.п. виходять на знімках дуже виразно; коли ж відділ розташується в населеному пункті, викрити його вже не так легко.

Піхота на маршу в зимі виходить на знімках неоднаково в залежності від погоди, освітлення, барви уніформи та тла дороги, якою машерує. Особливо утруднене відчитування, коли дорога має темний кольор у наслідок великого руху або відлиги. На дорозі з слабим рухом або на тлі свіжого снігу можна розпізнати ряди чорних точок, які є поодинокими людьми. Літом колона піхоти виходить на знімку, яко сірий чотирьохкутник на тлі дороги; в соняшний день дуже допомагають при відчитуванні тіні, що ліпше виходять на тлі дороги, а гірше — на траві.

Виявити кінноту далеко легше завдяки розмірам коней, причому можна окреслити і напрямок руху. Тут має велике значення масть коней і тло дороги. Зимою білі коні зливаються з тлом

дороги, але ліпше видно самих вершників. У літі ліпше виходить на тлі дороги кіннота на конях темної масти, натомість на тлі трави мало помітні темні коні (видно тільки самих вершників у вигляді ясних точок).

Артилерію можна розпізнати при більших поділках по вигляду гарматної запряжки, як рівно ж по вигляду передка та самої гармати. Великою перешкодою при відчитуванні є повздовжні тіні, що затемнюють подробиці в середині колони (бічне освітлення допомагає при відчитуванні).

Обози і при менших поділках можна розпізнати, яко ряд правильної форми плямок на однаковій віддалі одна від одної.

Тягарові самоходи можна відрізнити від обозових возів лише при більшій поділці до (1:5000). Рівно ж і панцерні самоходи відрізняються від тягарових лише при такій поділці, що дозволяє розпізнати їх характеристичний вигляд.

Досить трудно відчитати на знімку танки, що лише при значному побільшенні відбитки можна розпізнати яко чотирьохкутник з чотирьма виступами (гусені) і темною серединою. На снігу або на м'якій землі залишають вони за собою добре помітний на знімках широкий слід. При малій поділці майже неможливо розпізнати танка, що замаскований і знаходиться не на дорозі, а на траві.

Розташування відділів війська в населених пунктах можна виявити шляхом студіювання тих змін, що заходять у самому вигляді оселі. Можна зауважити багато возів, ґрупи людей біля домів у звичайні дні (в свята це може бути саме населення), біля криниць або струмків більші скупчення людей (прання білизни, купання). При більшій поділці можна також зауважити дим з польових кухонь, відхідні рівчаки та стежки, що провадять до них, а при довшому постою з'являються витоптані місця вправ. Кіннота і артилерія виявляють свою присутність купами гною, конов'язями та тимчасовими манежами. Коли добре функціонує протилітакова обсервація розташованих відділів і панує карність щодо маскування, то на знімках не можна зауважити жадного оживлення в населеному пункті і лишаються тільки згадані посередні ознаки присутности війська.

Найлегше відчитати відділи війська, що розміщені в незамаскованих наметах. При доброму маскуванню все ж залишаються посередні ознаки, які часто непомітні для земної обсервації, натомість добре виходять власне на повітрових фотознімках.

Це рівно відноситься і до відділів, що розташовані в бараках або в землянках, при чому шляхом определення розмірів та кількости об'єктів, що служать для розміщення людей, можна окреслити і самий числовий стан розташованого відділу.

При відчитуванні знімків необхідно, однак, брати під увагу, що рідко можна натрапити на відділ, зовсім незамаскований. Маскування відділів в часі маршу полягає на розбіганню людей та укриванню їх під кущами чи деревами при появленні воро-

кого літака. В часі відпочинку використовують рослинність, теренові заглиблення, намети розкидують нереґулярно, а навіть закладають цілі фальшиві табори, що найбільш утруднює розпізнання. Найліпшим способом маскування танків, панцерних та тягарових самоходів буде помальовання їх нереґулярними різнобарвними плямами.

В часі боїв позиційного характеру найбільш докладно розвідати позицію пр-ка можна виключно при помочі авіофотоґрафії. Наземна обсервація дає лише поняття про першу лінію окопів, та й то неповне. Безпосередня обсервація повітрова рівно ж недостатня, бо око впрост губиться в масі поплутаних ровів та окопів, сітка яких уявляється надто складною. Лише фотознімки можуть дати докладний малюнок позиції пр-ка, що зараз же наноситься на мапу.

Сама конфіґурація окопів та ходів сполучень досить легко відчитується при порівнююче невеликій поділці. Вже для відшукання кулеметних гнізд, бліндажів, артилерії для супроводу піхоти та штучних перешкод потрібна поділка не менш як 1:5000.

Протилітниче маскування окопів дуже трудне, вимагає багато праці, а до того не дає позитивних наслідків, бо навіть при цілковитому покриттю окопа дахом з дернини він досить добре вийде на знімку. Найтрудніше відчитати на знімках окопи восени та весною, бо тоді темне тло передньої і тильної похилости окопу зливається з самим ровом. Розміщення окопів у лісі значно утруднює їх розпізнання; хоча конфіґурацію розпізнати можна, однак кулеметні гнізда і бліндажі можуть бути не зауважені. Добрим способом маскування є виконання фальшивих окопів з помальованим на-чорно дном; їх на знімку легко прийняти за правдиві окопи.

Кулеметні гнізда розпізнаються лише при більшій поділці відбитки (до 1:3000), при чому звертають увагу на те, що вони звичайно знаходяться у внутрішніх або зовнішніх кутах лінії окопів, мають збільшені дротяні перешкоди, а обік них знаходиться завжди бліндаж для обслуги та рівчак для відтягнення кулемета в разі потреби. При такій же поділці легко розпізнати і позиції піхотних гармат, яким і маскування мало чим допомагає.

Штучні перешкоди найліпше виходять на тлі снігу, а найгірше літом, коли трава закриває кілки і самі дроти. Щоб замаскувати перешкоди, уміщають їх в широких неглибоких ровах (тоді однак на знімку виходить добре самий рів), вздовж теренових углиблень. борозен або в кущах.

Бліндажі незамасковані зовсім легко розпізнавати на знімках. Коли ж дах бліндажа рівний із землею і замаскований дерниною або кущами, виявляє його лише хід сполучень, що до нього провадить. В такий же спосіб розпізнають і обсерваційні пункти, що побудовані в землі. Обсерваційний пункт, якого вмі-

щено над землею (дерево, вежа, будинок, комін), виявляється лише стежками, що протоптані до нього від окопів чи бліндажів.

Одним з головніших завдань авіофотоґрафії є викриття артилерійських позицій, що звичайно непомітні для наземної обсервації. Незамаскована позиція батареї дає на знімку цілком виразний малюнок, особливо коли батарея чинна протягом певного часу і біля неї побудовані необхідні бліндажі та землянки. Однак досвід минулої війни виказав, що незамаскована батарея довго не витримає і по першій же повітровій розвідці буде знищена. Маскування артилерії розвивається у двох напрямках: удосконалюють способи маскування чинних батарей і будують фальшиві батареї, щоб обманити розвідку. Для того розпізнання позицій артилерії не завжди дає добрі наслідки, бо легко не заважити чинної батареї або фальшиву прийняти за правдиву. Співпраця кількох метод розвідки з'являється тут конечною. Коли на знімку мається кілька підозрілих місць, слід справдити ці місця при помочі інших способів (підслух, відблиски і т. п.) і коли ці способи вказують на можливість наявности батареї в даному районі, слід докладно простудіювати підозрілі місця на фотознімку.

Характерною рисою, що звертає увагу при відчитуванні позицій артилерії, є певна окреслена кількість гармат, що уставлені в одну лінію на більш-менш однакових інтервалах. Якщо на знімку видно 4 або 6 малих плямок, хоча б безформемних, можна вже припускати, що тут є позиція батареї.

Слід рахуватися з різними способами маскування гармат. Вони можуть бути покриті спеціяльними плахтами, що подібні до кольору терена, або навколо них уставляють дерева і кущі. Останній спосіб дає однак рідко добрі наслідки. Натомість уміщення батареї в лісі і вміле замаскування її представляє великі труднощі для розпізнання на знімку. Треба все ж мати на увазі, що найменша різниця поміж барвою маски і барвою терену вже ухоплюється чулим фотоапаратом.

Для доброго укриття батареї може служити дорога, що проходить в глибокому викопі, а також запасові піхотні позиції, при чому стараються ні в чім не змінити існуючої конфіґурації.

Якби не була добре замаскована батарея, все ж по певному часі її діяльности (у війні позиційній або в затяжних боях) з'являються нові ознаки, які полегшують розпізнання її на знімку. Появляються рівчаки для обслуги, бліндажі, землянки, склади набоїв, а особливо виявляє батарею доїздова дорога, що з часом робиться все більш виразною і широкою. Демаскуючими ознаками є також витоптані стежки на позиції, сліди від стрілів на землі (особливо виразно на снігу) та на деревах і телефонічні лінії.

Фальшиві позиції будують так, щоб вони на знімку робили

враження правдивих. Уживають навіть маскування, але такого, що надто не утруднювало б розпізнання на знімку. З огляду на те, що вибір місця для позиції артилєрії залежить від терену, слід по розпізнанню позиції на знімку простудіювати в даному місці на мапі, чи воно надається на правдиву позицію.

Поза лінією ворожого фронту повітрова розвідка найбільш буде цікавитися розміщенням аеродромів та місць постачання війська.

Незамаскований аеродром легко розпізнати на знімку завдяки ганґарам, наметам, знакам для приземлення і літакам. Маскування полягає на уставленню на полі фальшивих стогів сіна, фальшивих ліній окопів та ровів, на покриттю ганґарів і літаків декораційними плахтами та на уставленню фальшивих літаків (будуються навіть фальшиві аеродроми).

Стації постачання розпізнаються звичайно завдяки додатковим будівлям, відгалуженням залізниці і добре уїждженим дорогам, що від них провадять до пунктів постачання.

В часі війні, зокрема позиційної, важливе провадження обсервації тих знищень, що зроблені або нашою артилєрією, або навмисне пр-ком Така обсервація можлива лише при помочі авіофотоґрафії, бо тільки із знімків можна докладно окреслити ступінь знищення даного об'єкта.

Крім фотоґрафування позицій і запілля пр-ка за часів останньої війни роблено багато знімків, особливо на західньому фронті, власних позицій і теренів. Ці знімки служили до виправлення старих мап, до докладного нанесення на мапи власних позицій, а головне — для спорядження проєктів маскування власних об'єктів та для контролі маскування вже зробленого. Зокрема ці останні знімки мали велике значення для підтримання маскування власних позицій і об'єктів в належному стані.

З повищого короткого нарису видно, яку вагу матиме належна орґанізація служби авіофотоґрафії на випадок війни та які великі послуги може вона віддати при провадженні розвідки.

КОСТЬ БУНЧУК,
Полковник.

Марші кінноти.

Відомості загальні. — Основи маршів одиниць кінноти випливають з певних її властивостей. Головна риса, що відрізняє кінноту від інших родів війська, полягає в її рухливості. Риса та вкладає в спосіб виконання кіннотою маршів інше зрозуміння, чим яке вимагається від піхоти. Різниця полягає на іншім вирахуванню відлеглости і часу для рухів кінних одиниць та в іншому способу облічати ступінь напруження на марші. В оди-

ницях, де головну складову частину становить піхота, всі обличення опираються на силах людських, бо до руху піхоти повинні достосовуватися й інші роди війська. В уґрупованнях кінноти всі розрахунки ґрунтуються на її маршовій здібності, тобто на силі та витривалости коня; інші ж роди війська, що будуть входити до складу одиниць кінноти, повинні достосувати свої рухи до рухів кінноти. Становить то певне ускладнення в орґанізації маршу великих одиниць кінноти, коли одиниці ті складаються з частин о різної швидкости. Рухливість і швидкість ділання кінноти впроваджує також інше зрозуміння до завдання маршового заслонювання (маскування), що випливає з тих властивостей, які дозволяють кінноті на швидке розгортання і на швидке ділання у відповіднім напрямку. Орґанізація охорони маршу кінноти осягається далеко легше, ніж в одиницях піхоти.

Орґанізація маршів кінноти. Вимога осягнення найбільших вигід в маршу при найбільшій економії сил має для орґанізації маршів кінноти велике значення. В склад великих одиниць кінноти входять такі роди війська: кіннота, кінна артилерія, панцерові самоходи, а також самокатчики і піхота (на возах або самоходах тягарових), й обози кінні або самоходові. Кожний з тих родів війська має свою маршову швидкість, що відрізняється від швидкости кінноти. Формування маршових колон з різних родів війська, різної швидкости, становило б поважні утруднення з огляду на тяжкі умовини маршу частин великої швидкости (самоходи, самокатчики) з частинами меншої швидкости (піхота і арт. кінна). Тому, як тільки положення дозволяє, марш кінноти потрібно орґанізовувати по родах війська, призначаючи відповідні дороги для кожного з них. Дороги найліпші (шосе, дороги биті) призначати для пересування самоходів панцерових і тягарових, самокатчиків і кінної артилерії та піхоти (на возах чи самоходах). А коли напрямки доріг не дозволяють орґанізувати марш в кількох колонах, тоді потрібно зґруповувати частини відповідно їх швидкости в окремі ешелони.

Під час маршу відділів кінноти в великій колоні і літом при сухій погоді бажано збільшувати віддеглості поміж відділами колони з огляду на куряву; більші віддеглості поміж сотнями полекшують доступ повітрю, чим зменшується прикре і шкідливе ділання куряви на людей і коней.

Умовини швидкости маршу більших колон кінноти вимагають спеціяльного обговорення. Малі колони від сотні до полку (найбільше) можуть осягнути, в добрих умовинах, швидкість 8, 9, 10 кіл. на год., стосуючи напереміну крок і рись. Для більших колон, що посуваються вкупі, при дотриманні статутових віддеглостей подану швидкість на практиці осягнути неможливо. Полк кінноти, що посувається в одній колоні, займає біля 950 метрів удовж; для колони полку можна в кожнім терені знайти відповідне місце, де можна б було проїхати риссю, тим лекше знайти таке місце для меншого відділу, як сотня чи ще меншого.

З того погляду реґулювання рухів у колонах малих не зустрічає труднощів і вони можуть пересуватися кроком і риссю майже в кожному терені. Щодо більших колон, то річ виявляється інакше. Дивізія або бриґада кінноти займає тільки відділами кіннотчиків від 3 до 6 кіл., коли б машерувала в одній колоні. Провадити колону 3 чи 6 кіл-ву із швидкістю 8, 9, 10 кіл. на годину можливе тільки в надзвичай вигідному терені. В нормальних умовинах можна посуватись (машерувати) кроком, стосуючи рись на відповідних (рівних) відтинках дороги.

Тому маршова швидкість в значних колонах кінноти (більших за полк) не може перевищувати 7-м кіл. на годину.

З ціллю побільшення швидкости посування, коли є можливість, великі колони розподіляються на марші на менші відділи і машерують кожна окремо. Це збільшує розтягання відділів по лінії маршу, але дозволяє на більшу швидкість посування і витворює вигідніші маршові умовини для війська. В звичайних маршах великих одиниць кінноти цього способу часто й уживається.

Розмір денного переходу залежить від кількости годин маршу. Нормально марш (перехід) кінноти продовжується 6—7 годин на добу; для одиниць менших величина переходу виносить середньо 50—60 кіл., а для великих колон 40—50 кіл. Подані цифри розміру переходів становлять середню норму звичайного маршу кінноти, без напруження сил коня та їздця. 7—8 годин руху денно не уявляє жадного труду, запевнюючи 12—14 год. відпочинку для людей і коней на одну добу. Відносно приписів маршових, при маршах одиниць кінноти, можна підкреслити:

а) вирушивши з місця постою потрібно пройти 1—2 кіл. кроком (ходою), а пізніш, коли це можливо, стосувати змінний хід.

б) В кінці першої години по вимаршу потрібно зробити короткий відпочинок, щоб можна було поправити сідлання та убрання на людях; дальші короткі відпочинки будуть залежати від обставин маршу; в терені вигоднім для маршу і на добрій дорозі вистарчить 10—15 хвилин відпочинку в кінці кожних двох годин маршу; на поганих дорогах і в труднім терені обов'язкові відпочинки 10 хвилин при кінці кожної години маршу.

в) В маршах більших за 40 кіл. потрібно зробити по 2—3-х або 3—4-х етапах довший відпочинок 2—3 години; це буде залежати від обставин і завдання.

г) В часі маршу бажано, щоб їздці сходили з коней і провадили їх 1—2 кіл. на кожні 1—2 години маршу; після цього потрібно затриматися і поправити сідлання.

ґ) Під кінець маршу, так само як і на початку, бажано машерувати кроком і остатні 1—2 кіл. ще ліпше провадити коней в поводу.

Кіннота в маршу застосовує два ходи: крок і рись. Коли стан дороги, пора дня і умовини дозволяють, тоді можна застосовувати напереміну крок і рись. Швидкість маршу кроком (ходою) 6 кіл. на годину.

Машеруючи напереміну кроком і риссю, можна осягнути швидкість:

7	кіл. на годину,	стосуючи	20	хвилин кроком	і 5	хв. риссю
8	„ „ „	„	10	„ „	5	„ „
9	„ „ „	„	10	„ „	10	„ „
10	„ „ „	„	5	„ „	10	„ „

Кіннота проходить 1 кіл. кроком за 10 хвилин і 1 кіл. риссю за 5 хвилин.

Наведені дані перевірені довгою практикою і при застосуванні їх можна утримати на маршу в доброму стані коней і людей. Приписи ці мають повне застосування в часі звичайних маршів (переходів), коли жадні бойові перешкоди не входять в розрахунок. Велике значення відограє дисципліна, регулярність темпа маршу і утримання відлеглости поміж відділами колони. Найгірше докучає людям і коням, коли утворюється так звана „гармонія" поміж відділами в колоні і коли поміж їздцями нема дисципліни маршу, тобто вони то відріваються, то доганяють один одного.

В маршах бойових застосування способів, що полекшують виконання пересування, залежати буде від положення (відлеглість від ворога), завдання і вигід терену. Спільний марш різних родів війська не завжди буде мати місце; в засаді кіннота машерує разом з кін. артилерією. Щодо частин панцерових самоходів і самокатчиків, то це залежить завжди від завдання і заміру команди відносно їх ужиткування. Вони можуть або попередити колону кінноти і посуватися скоками, або долучаються до колони в потрібну хвилю і визначеному місці, виконуючи марш самостійно за колонною кінноти; то саме відноситься до виконання маршів у бойовій ситуації частинами піхоти, що приділені до кінноти.

Обози бойові (1-го розряду) в бойових маршах посуваються за військами, що провадять бій, і утворюють окремі колони. В загрожених місцевостях або в ворожому краї (завойованому) потрібно призначати окремий відділ кінноти для охорони обозів. Незалежно від того кожен вояк, що керує кіньми на возі, мусить рівно ж бути озброєний рушницею або кулеметом-рушницею.

19.X.34

(Далі буде)

Інж. В. ПРОХОДА,
Підполковник.

Українська військова еміґрація в Чехословаччині.

Початок Укр. військ. еміґрації в Ч. С. Р. створили частини з Укр. Галицької Армії, що в травні 1919 р. перейшли Карпати й були інтерновані в таборі Німецькому Яблінному в Чехах. З них була створена бриґада під командою ґен. Курмановича. До осени 1919 р. вояки цієї бриґади сподівались, що їм вдасться виїхати на Велику Україну й прилучитися до Укр. Гал. Армії, що спочатку спільно з Армією У.Н.Р. успішно боролась проти червоних і білих російських військ. Але цілий ряд траґічних обставин та подій, що хвилями перекочувались по Великій Україні, відібрав ув інтернованих вояків сподівання на скорий виїзд на Україну. Та проте в бриґаді відбувалось військове навчання з сотенними й курінними вправами. Були також орґанізовані вишколи старшин та підстаршин. Сподівання повернутись знову на терен бою не вгасали. Поза цим в таборі успішно відбувалась національно-культурна праця та повстали Січо-Сокільські й спортові орґанізації, що за допомогою ІМСА досить успішно відбували свою чинність.

В липні 1920 р. повстав новий табор інтернованих українських вояків у Ліберці в Чехах. В ньому було приміщено до тисячі українців-галичан, вояків бувшої Австро-Уґорської Армії, що повертали з італійського полону. До них прилучилося до 500 вояків під командою полк. Вольфа, що пройшли тернистий шлях переважно манівцями з Укр. Гал. Армії, від спільної з Армією У. Н. Р. боротьби з червоними та білими московськими наїздниками, переходу потім на бік білих москалів, пізніше до червоних москалів, повернення до Армії У.Н.Р. і залишення її з переходом на Чехословацьку територію. До них прилучались українські вояки, що переважно поодинці прибували з різних кінців. Військового навчання в цьому таборі не відбувалось, а тому вояки мали досить часу на національно-культурну працю та на руханку й спорт. Частина вояків готовилась до студій на чеських високих школах.

В квітні 1921 р. всі інтерновані українські вояки як з Німецького Яблінного, так і з Ліберця були переведені до табору Йозефів. З цього табору й почалось поступове розпорошення українських вояків. Майже всі середнєшкільники виїхали на студії до чеських високих шкіл в Празі й Брні, а для тих, хто не закінчив середньої освіти, були засновані в таборі матуральні курси. Крім того в таборі були відкриті кооперативні та інші курси. З решти вояків формувались робітничі команди, що спочатку приділялись на працю до чеських військ. частин, а пізніше понаходили собі приватну працю.

В 1923 р. табор Йозефів було зліквідовано. З цим всі вояки перейшли на стан цивільних еміґрантів.

Так розпорошилась по цілій Ч. С. Р. ця перша українська військова еміґрація, переважно з б. Укр. Гал. Армії. Згадуємо про це лише навертом, бо нашим завданням є охарактеризувати ті орґанізації, що добровільно утворились з уже розпорошених вояків. Вони повстали, як побачимо нижче, переважно з вояків Армії У.Н.Р.

Армія У. Н. Р. була інтернована в Польщі й частиною в Румунії. До 1922 року вояки жили надіями на відновлення збройної боротьби за Незалежність і Державність України, а потім почався перехід вояків з інтернації на стан еміґрації. Без жадних матеріяльних засобів до життя стало наше вояцтво на шлях боротьби за збереження власних фізичних і моральних сил на майбутнє. Переважна більшість вояків почала шукати собі заробітку в різних підприємствах не лише на тих теренах, де була інтернована Українська Армія, але й в інших державах Европи, зокрема у Франції й навіть в далекій Америці. А „молодь" з пересічним віком 30 років і з рангами переважно поручників та сотників взялась за продовження перерваних Світовою війною та визвольною боротьбою студій. Частина їх вступила до польських і німецьких високих шкіл. Найбільша ж кількість нашого інтеліґентного вояцтва помандрувала до Чехословаччини. Тут завдяки всебічній братерській допомозі Чехословацького Уряду були створені найкращі умови для студій. Чехословацька Республіка щедрою рукою давала матеріяльні засоби на створення трьох українських високих шкіл: Українського Вільного Університету в Празі, Української Господарської Академії в Подєбрадах і Українського Педаґоґічного Інституту в Празі. Крім того були засновані матуральні курси для незакінчивших в свій час середньої освіти. Пізніше ці курси перетворилися в постійну Українську реформовану реальну гімназію.

Українське вояцтво з захопленням взялось до студій як на українських, так і чеських школах, набуваючи собі нову зброю для визвольної боротьби — знання. Спочатку воно, крім студій, нічим не цікавилось. Лише дехто з них утримував зв'язок з командірами своїх частин. Але по двох-трьох роках студій наші вояки починають задумуватись над тим, що визвольна боротьба, а разом з тим і їхня роля яко активних борців, ще не закінчена. Крім того досить значна активність різних політичних ґруп *) змусіла вояцтво шукати нових орґанізаційних форм для взаємної моральної підтримки й збереження славних традицій минулої визвольної боротьби.

Вперше про потребу об'єднання українських вояків на терені Ч. С. Р. було сказано серйозне слово за два роки перед смертю

---

*) Що „уловлювали душі" для своїх партійних цілей, та надзвичайна настирливість комуністів і різного рода радянофілів в агітації за повернення ніби для національно-культурної праці в Україну по закінченні студій.

блаженої пам'яті Головного Отамана Симона Петлюри. Ініціятивна ґрупа склала тоді відозву такого змісту:

„Братерській Демократичній Чехословаччині
слава й подяка за гостинність.
25.V.24.

1. В огнищі боротьби за своє визволення Український нарід остаточно викреслив свій ідеал — Суверенна Україна.

2. Боротьба продовжується. Змінилися лише форми: еволюційно по різних напрямках нарід на терені і еміґрація поміж іншими народами здобувають собі свої права.

3. Напрямки — Національна Церква, Школа, Фізичне виховання, форми економічного добробуту — вже намітились; бракує ще рішаючого чинника — Національної збройної сили.

4. На чужині Українська Армія перебуває зараз в процесі переходу із стану інтернації на стан еміґраційний.

5. Ґрунт Армії — старшина — відповідає за те, щоб цей період надбав форм захований старшинських кадрів, бо доки живе старшина — живе Армія.

6. Найбільш сильні з старшин творитимуть маяки, той осередок, що світитиме останнім й скеровуватиме волю всіх у належних напрямках.

7. Військо є загально-національний здобуток; в Армії можуть бути старшини всіляких переконань — проте люди міцної, свобідної волі, в яких національні почування домінують над всіма останніми.

8. Старшинські гуртки мусять заховувати свою специфічність: правдивість, лицарство, відсутність нахилу до матеріялізму, дисципліну й довір'я до обібраних керовників.

9. Специфічність обстанови вимогає властивих шляхів, а саме: децентралізації — хай гуртки навіть будуть цілком самостійні; залишення на боці елементу продажного, безвільного, балакучого.

10. На жаль ця неґація вимогає провадження справи дискретно, бо ці панки у всяке діло вносять лише отруту. Чесне відношення до господарської хати й аполітичність самі по собі ставлять діло в коректні й лояльні стосунки з місцевою владою.

11. Старшинські гуртки не повинні замикатися в своїх фахових колах — громадяни спільної психології будуть лише корисні; вони зв'яжуть старшинство з національною інтеліґенцією.

12. Перебуваючи часово поміж націями, що шляхом довгої оружної боротьби досягли вже вільного державного життя, старшинство має цим скористатись, щоб здобути собі прикмети і досвід, що ведуть народи до здійснення їх заповідних мрій".

Через те, що ця відозва не була поширена серед ширшого кола нашего вояцтва з огляду на дискретність ініціятивної ґрупи, до заложення більшої кількости старшинських гуртків не прийшло. З них виявило себе назовні лише Військове Товариство імени гетьмана Пилипа Орлика. Ініціятивою членів цього Т-ва був скликаний 17.I 1925 р. в чеській Празі з'їзд представників військових гуртків з метою об'єднати розпорошені сили борців за Незалежність України та створити осередок, що дбав би про загальний напрямок національної праці на чужині та про забезпечення членів військової еміґрації від фізичного винищення і морального занепаду.

Важливіші постанови з'їзду були такі:

1. Зважаючи на те, що національна боротьба не скінчена, що з пануванням окупантів Українська нація не мириться, з'їзд уважає потрібним провадити боротьбу за цілковиту незалежність України.

2. Орґанізувати українців — вояків по окремих місцях осідку еміґрації.

3. Створити авторитетний та діяльний орган, що зайнявся б тепер спра-

вою приміщення військової еміґрації на тих теренах, де є можливість знайти працю, та спасти від розпорошення наші сили й взагалі в діяльність союзу ввести момент економічного забезпечення своїх членів.

4. Звернути увагу Управи Союзу на необхідність енерґійної праці над усвідомленням українців, що перебувають серед ворожих таборів.

5. Доручити Управі Союзу створити комісію для вироблення статуту Союзу, що повинен бути предложений наступному з'їздові.

Почесним Головою Союзу був обраний Ґенерал-Поручник М. Омел'янович-Павленко.

Але великої діяльности цей Союз не виявив. Фактично він складався з Військ. Т-ва ім. Гетьмана Пилипа Орлика. Громада старшин 6-ої Січової стр. дивізії, що повстала ще на інтернації в таборі Олександрів-Куявський в 1921 році і з якої 22 члени разом з президією перебували на студіях в ЧСР, до цього Союзу не входила. В березні 1925 р. до Союзу вступив „Український гурток імени М. Драгоманова в Болгарії", який заступав підполковник В. Филонович.

Плян діяльности Союз намічав собі досить широко з тенденцією об'єднати військову еміґрацію на теренах не лише Чехословаччини, але й Румунії, Франції, Німеччини, Болгарії, Польщі та Югославії з метою створити авторитетний центр. Цей центр мав би стати на сторожі прав еміґрації, вишукував би шляхи для матеріяльного забезпечення, зазначав би провідну лінію поступовання й стояв би на захисті Національної Української Ідеї (комунікат ч. 2 Укр. Військового Союзу від травня 1925 р.). Але все це залишилось не здійсненим*). До того ж Союз хліборобів-державників, що тоді розвинув був дуже активну чинність на терені Ч.С.Р., хотів було мати Військовий Союз в своїх руках. Проте скінчилось це тим, що Голова Військового Союзу полк. Олександер Шаповал вийшов із складу Союзу й Військ. Т-ва ім. П. Орлика 7.X 1926 р. Після виходу полк. О. Шаповала на Голову Союзу був обраний підполк. В. Филонович, секретарем залишився хорун. В. Зонь, а на члена Управи був покликаний представник від Військ. Т-ва ім. П. Орлика сот. О. Ковалевський.

На цьому власне й закінчилась діяльність Українського Військового Союзу. Її можна розглядати як спробу знайти авторитетний осередок, біля якого гуртувались би борці за Незалежність та Державність України.

Перемігши в собі зневіру в можливість збройно подужати непереможні обставини недолі Українського Народу, вояк-студент з подвійним напруженням невичерпаної енерґії взявся за науку. Нею він лише й жив та ні на що інше не витрачав свій творчий запал. Наука гартувала його дух. Та проте життя у вільній країні серед вільних людей й туга за неосягненим ідеалом власної Державности поволі ставила на порядок дня перегляд і ревізію пройденого шляху збройної боротьби. Почались шукання ясних дороговказів для

*) Всі ці завдання виконували: з одного боку — Уряд У. Н. Р., а з другого боку — еміґр. центри в Польщі, Румунії та Франції. Ред.

продовження цього шляху. Спочатку, як бачимо з спроб Укр. Військового Союзу, намічались лише загальні контури тих дороговказів, але вони не могли викликати ентузіязму серед нашого вояцтва й воно все ще перебувало на роздоріжжю.

Так тривало аж до траґічної події 25 травня 1926 р., коли від підступної злодійсько-ворожої руки загинув Той, Хто очолював пройдений шлях. Смерть Симона Петлюри до глибини душі обурила наше вояцтво й зміцнила в ньому ненависть до ворогів Української Національної Ідеї та непереможну любов до Батьківщини. Еволюційний процес об'єднання власних сил у нових орґанізаційних формах надзвичайно прискорився. Національний ідеал ясно окреслився. Моральним джерелом спонтанного стремління до зосередження національної енерґії став знову С. Петлюра. В імені Петлюри персоніфікувався Національний Ідеал — останній дороговказ на тернистому шляху до Незалежности й Державности України.

10.X 1926 р. з ініціятиви полков. А. Кмети, сот. Володимира Шевченка та інших відбулись в Подєбрадах під головуванням підполковника В. Проходи установчі збори Т-ва б. вояків Армії У.Н.Р., на які прибули 82 вояки—студенти Укр. Господ. Академії — єдиної національної високої технічної школи. На цих зборах був прийнятий статут Т-ва та обрана Управа в складі: Голови—полков. А. Кмети й членів—сотників З. Івасишина, Г. Скубія й В. Шевченка та поруч. Є. Гловінського.

По свойому уконстатуванні Т-во б. вояків Армії У. Н. Р. в Подєбрадах видало відозву такого змісту:

„1. З волі Української Нації сучасні її покоління вписали своїми чинами багато сторінок великої слави до вікової книги Української Історії, книги, повної прикладів героїчних зусиль Нації в боротьбі за свою цілковиту Незалежність.

2. Тільки в цю добу активної збройної боротьби Українському Народові пощастило відновити тяглість своєї вікової державної традиції й закріпити її актами своєї державної суверенної волі в формі У. Н. Р., вести за неї тільки своїми власними силами вперту довгу й тяжку боротьбу з ворожими сусідами й байдужістю цілого Світу, й знесилившись зрештою довелось опинитись знову в неволі, ограбованими з усього, але з однією мрією — „ в своїй хаті, своя сила і правда і воля".

3. На шляху до цього ідеалу лягли незчислимі мільйони Українського Народу. На цім шляху зросла ціла його історія. На нім зродилися великі його мужі, що своїми прикладами офірности справі визволення Нації світили її прийдешнім поколінням у віках темряви й знесилля, й тим світлом поривали їх до змагань за свій ранок, за свій соняшний день.

4. Але не дивлячись на все теперішня українська дійсність не привітна, чорна й сумна. Її облягла навколо безпроглядна темрява. Здобутий народній ідеал — його Державність — силою віднятий у нього. Її форма — У. Н. Р. — видалена, на вигнанні Армія розпорошена, а в обличчю еміґрантської недолі все більш і більш не дочуваються підбадьоруючі єднаючі поклики її бойових прапорів. Втрачається, навіть, віра в їх національну чистоту й всеобіймаючість. Єдиний шлях оборонців волі української розбігається на манівці і збочення.

5. А світ лишається таким же байдужим до українських терпінь як і раніш. Він готується спокійно вишукати всі наклепи й ошельмовання на наші найшляхетніші поривання до Волі.

6. Разом з цим міцнішають та брутальнішають чужинецькі утиски й сваволя над безсилим Народом Українським на його рідних теренах. Ворог відва-

жується на наругу над його найбільшими святощами й підбадьорений безкарністю цинічно нищить все, що тільки нагадує Великому Паралітикові про його цілющі ідеали.

7. Підступством віднято життя Тому, Хто в найчорнішу добу знесилення й неволі лишався в свідомості українських народніх мас єдиним символом їхньої незалежности, єдиною надією на їх порятунок і визволення.

8. Убито С. В Петлюру, на поклик і за чином якого без вагань пішло на першій весні всенародніх поривань молоде українське покоління, глибоко й без застережень пройняте вірою в здійснення під Його проводом вікових сподівань народніх.

9. Його забито як Єдиного Великого Вартового за цілу Долю Українську тоді, як ми всі беззбройні не могли оружно разом з Ним на її захист стати.

10. І не дивлячись на нашу осиротілість в цей найтяжчий час Українського Буття всі, хто з вірою й повним добра щирим серцем вирушили за Ним з перших днів, мусимо всі тягарі, які Він без скарги ніс один на своїх плечах, тепер взяти на себе й, гуртуючись знову навколо збереженого Ним несхиленого ідеалу народнього й навколо Його спадкоємця з Волі Нації Уряду У. Н. Р., донести цей ідеал ненадщербленим Свойому Народові на наші рідні, звільнені від ворогів землі.

11. Тому Т-во б. вояків Армії У. Н. Р. з вірою, що ця його форма дальшого національно-громадського співжиття на чужині буде найбільш улегчуючою для дальших спільних змагань за ідеали Української Незалежности й найбільш наближаючою здобуття Волі Українському Народові, звертається до найсокровеніших глибин українського національного сумління й громадської мужности всіх тих, хто був під прапорами У. Н. Р., і кличе їх до об'єднання в подібних же Т-вах і іншого роду згромадженнях, щоб своєю орґанізованою поготівлею сприяти найскоршому осягненню остаточної й найвищої мети Нації та заповідів Небіжчика під проводом Уряду У. Н. Р.

Т-во б. вояків Армії У. Н. Р."

З виданням відозви Управа Т-ва б. вояків Армії У.Н.Р. в Подєбрадах виробила 17.Х 1926 р. проєкт статуту Союзу орґанізацій вояків Армії У. Н. Р. і надіслала його Громаді старшин 6-ої Січової стр. дивізії, Укр. Військ. Союзу в Празі, Військ. Т-ву імени П. Орлика та представникові гуртків імени М. Драгоманова в Болгарії й Франції пполк. В. Филоновичу.

6.ХІ відбувся Орґанізаційний з'їзд представників від названих орґанізацій, на якому було ухвалено заложити Союз орґанізацій б. вояків Армії У. Н. Р., прийнято його статут та обрана комісія матка для вибору в порозумінні з орґанізаціями Управи Союзу. На цьому зїзді були заступлені:

від	Т-ва б. вояків Армії У.Н.Р. в Подєбрадах	— 82 вояка	
„	Громади старшин 6-ої Січової Стр. дивізії	— 22 „	(перебуваючих в Подєбрадах)
„	Військового Т-ва ім. П. Орлика	— 20 „	
„	Гуртків ім. М. Драгоманова в Болгарії та Франції	— 46 „	
	Разом	170 вояків.	

Праця комісії матки трохи затрималась, щоб дати час на створення нових орґанізації б. вояків, щоб до складу Управи Союзу ввійшли представники й цих орґанізацій. Але за цей час утворилось 10.ІІ 1927 р. лише Т-во б. вояків Армії У. Н. Р. в Празі в кількості 15 членів на чолі з сотн. Павлом Лушненком.

22.II 1927 р. була покликана до чинности Управа Союзу орґанізацій б. вояків Армії У. Н. Р., що 27.III 1927 р. уконстатувалась в такому складі:

Голова—полковник А. Кмета від Т-ва вояків Армії У.Н.Р. в Подєбрадах,
1-й заступник голови підпол. С. Білодуб від Громади старшин 6-ої див.,
2-й „ „ підпол. В. Филонович від Гуртків ім. М. Драгоманова,
Член Управи сот. О. Ковалевський від Військового Т-ва ім. П. Орлика,
„ „ Адм. стар. І. Паламарчук від Т-ва б. вояк. Армії У.Н.Р. в Празі,
Секретар сот. І. Зваричук від Т-ва б. вояків Армії У.Н.Р. в Подєбрадах.

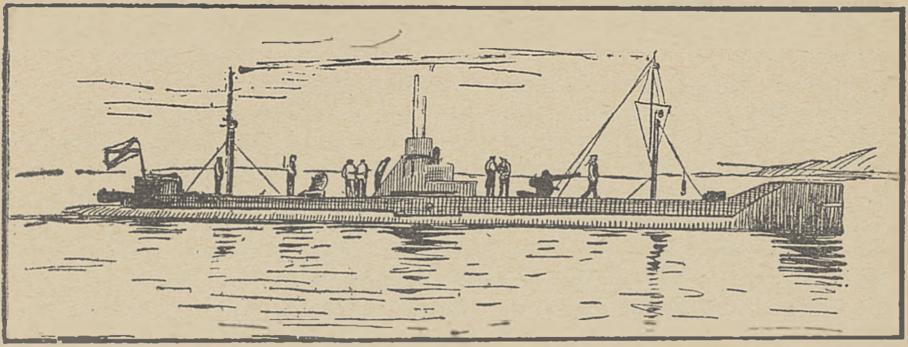
24 липня 1927 р. із складу Управи Союзу вийшли сотники І. Зваричук і О. Ковалевський, а на їх місце були запрошені підпол. В. Малець від Т-ва Запорожців і сот. В. Шевченко від Т-ва б. вояків в Подєбрадах.

В травні 1927 р. повстало в Подєбрадах Т-во вояків Запорожців Армії У. Н. Р. Т-во це мало в свойому складі 19 членів. На голову Т-ва був обраний Ґен.-Хор. О. Алмазов, а на членів Управи підпол. В. Малець і сот. М. Довбня. 18.V 1927 р. це Т-во вирішило вступити до Союзу орґанізацій б. вояків Армії У.Н.Р.

22.V 1927 р. Союз влаштував з великим моральним успіхом в Подєбрадах свято 10-ліття Української Армії, на якому основною доповіддю про тернистий шлях новітнього Українського Війська був дуже змістовний реферат сот. Волод. Шевченка.

Закінчивши орґанізацію вояків б. Армії У. Н. Р. на терені Ч. С. Р., Управа Союзу подала ініціятиву до створення европейського об'єднання всіх орґанізацій вояків б. Армії У. Н. Р. з Польщі, Франції, Румунії, Чехословаччини, Балканських Держав, пропонуючи скликання на 1.І. 1928 р. з'їзд представників всіх цих орґанізацій з метою створення Централі Українського Вояцтва на еміґрації. Але при обміні думок виявилось, що до створення такої Централі маються різного рода перешкоди як формального порядку, так і політичного характеру, що могли б викликати, замісць об'єднання, роз'єднання. Тому орґанізації вояків погодились створити теренові об'єднання, утримувати між собою зв'язок та співпрацювати як безпосередньо так і за посередництвом урядових чинників.

(Далі буде).

Підводний човен Чорноморської флоти „Карась".
1907 р. 210/240 тонн, 12/9 вузлів, 1—47 мм. гарм. У 1918 році був у реєстрі Укр. Держ. Флоти. У 1919 році затоплений анґлійцями під Севастополем.

С. ШРАМЧЕНКО,
Лейтенант флоти.

Бойове значення підводних човнів.

III.*)

Досвід Світової війни показав, чого може осягнути добре зорґанізована підводна флота. Ми знаємо про ті величезні страти, які мала головним чином анґлійська торговельна флота від нім. підв. човнів після оголошення блокади Анґлії. Відомі добре бойові ділання і то з успіхом підв. човнів з обідвох сторін і на різних театрах війни. Тут виникає питання, чи ж може сама підводна флота обійтись без надводної, сама дати раду з блокадою і допровадити війну до перемоги. На це питання сучасна в.-морська стратеґія і тактика відповідають неґативно. Ми знаємо, що проти підв. човнів воєн.-морська техніка виставляє швидкі ескадрені міноносці, спеціяльні нищителі—катери, травлери, гідропляни, протипідводні бомби, сіті і т. д. Правда, теперішній технічний розвиток підв. човнів вже в більшій мірі дозволяє їм вступати в бій і боротьбу з цими засобами протипідводної війни, але не треба забувати, що за цими засобами стоятимуть крейсерські сили ворога, а за останніми—головні сили—лінійні ескадри. Отже, щоб ділати напевне, без перешкод, підводна флота мусить прогнати протипідводну флоту, що можна зробити лише викликанням на бій головних лінійних сил ворога. А для того треба мати свої лінійні сили.

Питання протиставлення підводної флоти флоті надводній — старе питання в теорії. Ще перед Світовою війною прихильники

*) Див. „Табор", ч.ч. 19 і 23.

виключно підв. флоти казали, що підв. флота зможе все і для того велика надводна флота зовсім непотрібна; противники їх впадали в противолежну крайність і доводили, що підв. флота зовсім непотрібна, бо вся сила в надводній флоті. Світова війна ствердила велику силу і значення підв. флоти і після війни в Анґлії знову повстало питання, яка ж мусить бути головним чином флота: підводна чи надводна? І тут прихильники підв. флоти підняли велику кампанію в пресі, що зустрінута була прихильно суспільністю, хоч би з причин матеріяльного характеру—великої різниці, на око, вартости будування тої чи іншої флоти. Полеміка зайшла так далеко, що деякі авторитети почали впрост казати, що ера надводної лінійної флоти—дреднавтів—це пережиток старого і скоро перейде до історії.

Але з часом спокійне і методичне, фахове дослідження історії минулої війни удоводнило, що істота морської війни не змінилася від того, що до неї ввійшов новий чинник—підводна флота. Змінилися лише форми зовнішнього характеру цієї війни, засади її лишилися майже ті самі.*) Той, хто бажає перемоги на морі—мусить розбити ворога. А це можливо осягнути лише ескадреним боєм головних сил в тих чи інших комбінаціях.

Отже питання мусіло прийняти однакову для всіх флот форму, що підводна флота — це дуже поважний елемент флоти кожної великої держави, що мусить мати у свойому складі**) від велетнів-дреднавтів до малих катерів-нищителів і від великих підв. човнів—крейсерів до малих підв. човнів прибережної охорони.

Зараз виникає цікаве питання про участь підв. флоти в ескадрених боях. Це питання, що не розрішене Світовою війною, виникло в зв'язку з удосконаленням підв. човнів і служби зв'язку. Розрішення його піднесе безумовно значення підв. човнів до становища ескадрених одиниць флоти.

Взагалі значення підв. човна полягає зараз у бойових діланнях на комунікаційних лініях ворога та в охороні своїх комунікаційних ліній. При тому ці ділання, в зв'язку з великими розмірами підв. крейсерів, що досить довго можуть перебувати без своїх баз, можуть відбуватись тепер в самих далеких від їх баз морях. Потім треба уважати на те, що вже саме перебування підв. човнів у ворожих водах, навіть без атак бойових кораблів ворога, змушує його до вживання протипідводних засобів і сильно утруднює його чинність. До дрібніших завдань підв човнів треба віднести ще розвідку (найкращі наслідки), часом невеличкий десант, висадка шпигунів на ворожих берегах і т. д.

Головна різниця бою підв. човна від надводних кораблів полягає в тім, що все бойове ділання провадить командір човна, решта ж

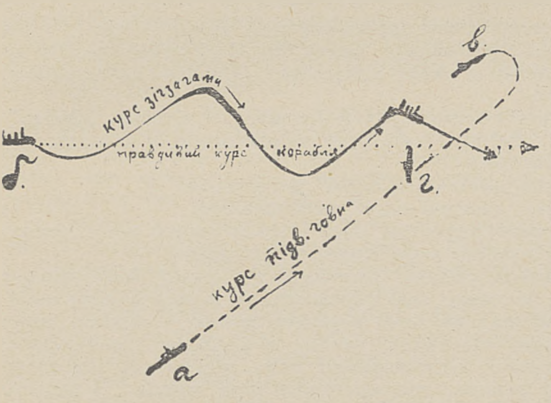
---

*) „Воєнна штука, як і кожна штука, ґрунтується на сталих засадах, відміняються лише способи застосування їх". Ллойд. („Табор", ч. 1). Ред.

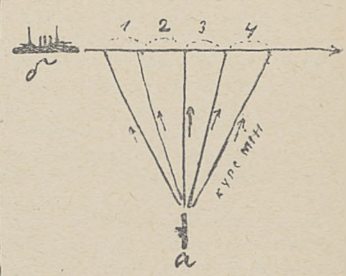
**) Див. „Табор", ч. 19, стор. 54. С. Ш.

старшин і вся команда лише сліпо виконують волю командіра. Служба на підв. човнах, як в часі бою, так і в спокійні часи не має різниці й однаково небезпечна.

Тактика підв. човна полягає в тому, що, прибувши у визначений йому район, він його обслідує і пильнує обрій. Побачивши якийсь корабель або димок край неба, занурюється і вже в такому положенні іде на цей димок. Підходючи ближче командір в перископ оглядає, що то за корабель і лише тоді, коли з'ясує, що цей корабель для підв. човна ніби не уявляє небезпеки, він може виплисти і вступити в бій з ворогом вже за поміччю своїх гармат. Часом міна підв. човна дуже коштовна, щоб витратити її на невартий того об'єкт, бо запас мін на підв. човнах не такий великий. Коли ж командір виявить у перископ, що має діло з бойовим ворожим кораблем чи озброєним транспортом, тоді зміняє тактику: не випливає, а ідучи в атаку, не тримає перископу ввесь час, лише зрідка висуває його, щоб справдити певність свого напрямку, а також з'ясувати швидкість і напрямок ворога.

Мал. 1.

Мал. 2

Теоретично атака підв. човна уявляється так (мал. 1): човен, що знаходиться на позиції „а", зауважив ворожий корабель в точці „б". Виявивши його курс та швидкість і зауваживши, що в даному випадку корабель іде „зиґзаґами", к-р човна скеровує човен так, щоб підійти на мінний стріл в якнайвигідніших для себе умовинах. Коли швидкість підв. човна дозволить перейняти курс корабля, то він тут вибирає місце для атаки хоч би і в точці „в"; коли ж ні, то стріляє раніш в точці „г". У більшості це буде стріл одною міною, але можлива стрільня (мал. 2) і кількома мінами—випал вахляром, коли корабель того вартий з військового погляду. Тут к-р мусить добре обрахувати, щоб частини курсу ворожого корабля 1, 2, 3, 4 не перевищували б довжини корабля; взагалі ж головне: добре вирахувати той кавалок шляху, що пройде корабель за час від стрільні мін до прибуття їх до цілі.

На практиці це все зв'язано з великими ускладненнями, що побільшуються ще, коли з ворожим кораблем є ще інші кораблі, напр. ескадр. міноносці.

Отже, коли підв. човну вдалося підійти до ворога на дистанцію мінного стрілу, він стріляє, ховає зараз же перископ, занурюється на яких 40 мтр. і віддаляється від заатакованого ворога, хоч і недалеко—на випадок потреби повторити напад. Залишення ж поблизу заатакованого ворога може бути, підчас вибуху останнього, небезпечне для підв. човна.

Про наслідок атаки човен довідується по гуку вибуха, бо сам вибух підкидає човен з силою, що залежить від віддалення від ворога.

Тут повчаюче подати про історичну атаку підв. човном російської Балтійської флоти „Окунь" німецької ескадри:

3-го VI 1915 р. нім. ескадра в складі 10 лін. кораблів, 5 панцерових крейсерів, 4 легких, 1 авіоматки, 25 еск. міноносців і каравана травлерів під командою віце-адм. Шмідта підійшла до рос. берегів, маючи завдання захопити Рижський залив.

В той же час, серед інших, невеличкий російський підв. човен „Окунь",*) під командою відомого „підводника" лейтенанта флоти В. О. Меркушева був на позиції недалеко від Стейнордського маяка і зауважив дими, що наближалися. Край неба була ціла чорна хмара.

Було 20.10 годин. На обрію виявився цілий ліс щогел і комінів. „Окунь" занурився і виставив перископ. Виразно вже було видко німецьку ескадру, що йшла нормальним курсом, без зиґзаґів.

„Подивіться ви!" звернувся командір „Окуня" до мічмана.

„Один, два, три. ... десять! Головні сили!" оголосив той.

„То вони!" спокійно заявив командір, „ось тільки погана річ з компасом — зіпсувся. Доведеться атакувати з висунутим перископом!"

Щоб ворог його не зауважив, „Окунь" перейшов на правий борт ескадри під сонце (найкраща позиція, бо сонце тоді перешкоджує ворогу бачити перископ). О год. 20.50 „Окунь" вийшов на лінію ворожих щогел — колона посувалася на нього. Ворожі міноносці охороняли ескадру. К-р „Окуня" вирішив атакувати в чоло, щоб не ризикувати перетинанням ладу міноносців, що могли мати крім того ще на буксирі пекельні машини проти підв. човнів. З другого боку такий спосіб атаки був психолоґічно розрахований на те, що на міноносцях певно пильнували головним чином зовнішню водну поверхню, бо трудно було припустити, що підв. човен заризикує влізти поміж охоронними міноносцями та ескадрою.

„Окунь" мав міни зразку 1908 р. по 6 пуд. піроксиліну в кожній. К-р вирішує вистрілити однаразово з носу човнаількома мінами, що мають розходитися вахляром. Це дуже ризиковане, бо перископ сторчить над водою і хоч часом його заливає, але все ж можна його зауважити. Одна надія на сонце. Хід „Окуня" — 2 вузла, ворога — 14, отже зближення 16 вузлів (28 верстов).

Ескадра вже близько. Щоб мати більш місця і разом з тим, щоб бути якнайдалі від місця припускального вибуху, к-р вирішив підійти якнайближче до переднього міноносця.

На човні почули туркотіння гвинтів міноносців. Міноносець промайнув обік човна: промаячив його ніс, коміни, люди, прапор „Залізного Хреста". Він пройшов так близько, що к-р „Окуня" встиг зауважити на палубі свиню. Більшість людей була обернута спиною до човна; ті ж, що стояли лицем, перископу певне не зауважили.

„Ліво на борт! Глибина 50 футів!" — і „Окунь" забрав глибину. Над ним продзвінили гвинти другого міноносця.

*) Старої будівлі 1907 року: 8/4 вузли, 4 мінні апарати; команда — 2 старшини і 15 морців.

Човен винирнув і виставив перископ. На здивовання к-ра не було чути гвинтів третього міноносця.

Величезний пінявий бурун і глуха стіна, що відразу виросла у самого носу човна, закрила все поле зору. Здавалось, що якась громада зараз навалиться на човен, роздушить, зітре його в порох. Почувся знайомий рокіт гвинтів. К-р зрозумів. Гадати не було часу. Тільки інстинкт досвідченого к-ра міг би ще може знайти шлях для порятунку.

„Стріль!!! Право на борт! Самий повний наперед! Зануряйсь! Наповнити додаткову!" — як з кулемету почулася команда його. Він встиг ще раз глянути в перископ. Блимнули фонтани випущених мін... далі повна темрява...

Потім страшний гуркіт, скреготання, струс... Щось ламалося, рвалося, тріскало над самою головою. Корпус дріжав, човен валився набік. Хто не встиг ухопитись, полетів на діл. Ущент розлетілись ковпаки лихтарів, дзвін розбитого начиння, гуркіт тягарів...

Але електрика світила.

Човен продовжував валитись! На щастя всі накази к-ра добре були виконані: дали випал мінами, поклали стерно направо, дали повний хід наперед, додаткова цистерна наповнювалася водою. Це і врятувало.

Дякуючи повному ходу і покладеному на борт стерну, „Окунь", попавши під дно велетня, що накинувся на нього, приняв напрямок протилежний його курсу. Таке положення полегшило човну відірватися від дна ворожого корабля, а тому, що додаткова цистерна продовжувала наповнюватися водою, а поземі стерни були перекладені на занурення, „Окунь" встиг відірватись раніш, ніж зустрінув гвинти велетня.

Тут треба відмітити велику заслугу к-рові за його спритність дати повний хід наперед. Малодосвідчений к-р по загально-людському інстинкту дав би хід назад. Втративши тоді поступовий рух (поки човен набрав би заднього ходу), він позбавив би себе можливости керувати стернами глибини, човен всплив би і був розрізаний.

Тимчасом додаткова цистерна заповнилась, „Окунь" зовсім відірвався від дна і почав тонути. Гуркіт затих. Стало тихо. Човен все занурювався і... нарешті став. Від часу випущення човном мін пройшло тільки три хвилини, що команді його показались вічністю.

В цей мент страшний вибух струснув човном, здавалось, що човен не витримав тиснення води і розлітається. Але з'ясувалося, що в човні все було у відносному порядку. Отже, мусів то бути вибух однієї з випущених ним мін, що влучили в якийсь корабель.

Стали підійматися, але гуркотіння гвинтів над головою змусіло знову опуститись, що прийшлося робити кілька разів.

Безладні рухи кораблів і міноносців на горі доводили, що там була велика метушня.

Командір скерував „Окуня" під водою до берегів. У човні виявилася теча і помалу проходила вода.

Лише о год. 23.30 „Окунь" всплив остаточно на поверхню води. Навколо нікого. Була тиха біла ніч.

І тут виявилося, що перископ був зігнутий під прямим кутом дном ворожого корабля!..

Через певний час „Окунь" входив до своєї бази в Аренсбурзі.

На горі ж було таке видовище. Німец. лін. корабель „Брауншвейґ", під прапором в.-адм. Шмидта, зауважив перископ „Окуня" і круто повернув, щоб таранити його. „Окунь" тоді випустив вахляром 4 міни, що встигли набрати глибину, пройшли під „Брауншвейґом" і вахляром скерувалися на ескадру. Міноносці зауважили сліди мін. Завили сирени. В той мент послідував страшний вибух і лін. корабель „Вітельсбах" — шостий в колоні — занурився в високому стовпі вогню і диму. На містку фляґманського корабля склалося враження, що ескадра попала в пастку і її зо всіх боків атакують рос. підводні човни, бо на „Брауншвейгу" виразно почули удар тарану і з містку його бачили бульки (від мін „Окуня"). Вважали, що підв. човен затоплений, але відразу завили сирени міноносців, що побачили підводний човен. Отже, то

мусів бути другий! А через три хвилини вибух на „Вітельсбаху" і де, у хвості колони. Безумовно третій підв. човен!

Несподіваність такої атаки та ще при самому вступі в російські води була причиною, що в.-адм. Шмидт дав наказ до відвороту. Ціла операція була зірвана.

Але об'єктивність вимагає зауважити, що то, що з таким успіхом вдалося малому и старому „Окуню", під командою відважного і досвідченого командіра, може зовсім не вдатись в таких же обставинах сучасному підводному човнові. Зараз засоби боротьби з підв. човнами удосконалені і підслухові апарати раніш би відкрили присутність підв. човна та його рухи.

З новин сучасної підв. флоти за останні часи звертає на себе увагу:

В справі рятування підв. човнів: в іспан. порті Барселоні інж. Ф. Еспіноза, в присутності комісії з старшин флоти і професорів Барсел. Ун-ту, спустився разом із своїм помічником в спеціяльно збудованому ним апараті на дно моря, пробув там 24 години і після того обидва вони піднялись на поверхню цілком здорові і навіть веселі. Апарат цей має форму циліндру біля 6 мтр. завдовжки. В апараті знаходится спеціяльна машина, що витягує з води кисень і дозволяє перебувати в ньому без доступу повітря з поверхні води кілька діб.

Але чи буде цей апарат задовільний — покаже майбутнє.

На анґл. підв. човнах встановлюють радіоперископ, що має малопомітну над водою тонку, але міцну антену; її може підв. човен висунути на поверхню води і встановити зв'язок із базою. *)

Це добрий винахід, бо для такого радіотелеґрафування підв. човен не потрібує вспливати. До цього часу він міг телеґрафувати просто через воду, але цей спосіб не був удосконалений і залежав багато від грубости водяної верстви над підв. човном.

Новий франц. підв. крейсер „Ifax" (2080 тонн, 11 мін. апаратів і район плавання 10.000 мор. міль) мусить мати швидкість 20/10 вузлів.

Голянд. підв. човен „К. 18" вийшов з Амстердаму в велике плавання більш 30,000 клм., щоб прибути 11/VII 1935 р. на морську базу Сурабайя в Гол. Ост - Індії. Його шлях: Дакар (Афр.); Півд. Амер.: Пернамбуко, Ріо-де - Жанейро, Буенос - Айрес, потім через острови Тристан-д'Акун'я до Капштадту і остр. Св. Маврикія до Сурабайя. Частина помешкань підв. човна заповнена різного роду апаратами для обслідування і механічного нотування земного притягування і космічних промінів.

---

*) Цю відомість з преси ласкаво надіслав мені з Острога на Вол. один з читачів „Табору" п. О. Б., за що йому щиро дякую. С. Ш.

ІВАН ВИСЛОЦЬКИЙ.

Майбутня державна екзекутива в Україні*)

І. Організація і праця розвідчо-поліційних установ в Україні після звільнення від окупації.

Одною з організаційних хиб в роках 1917 — 1920 була неувага до розвідчо-поліційної служби, що приносило велику шкоду як війську, так і нашому державному апарату. Військову розвідку мала Галицька армія, однако ж із-за браку людей фахових як і засобів фінансових та технічних розвідка та не давала всього потрібного для армії. Окремої ж, політичної розвідки, Галицька армія не мала. Не мала вона тайної військової поліції, проте мала чудову жандармерію для служби кримінальної та для служби загальної безпеки. Армія У. Н. Р. мала політичну розвідку, але її виконували установи, що властиво мали б повнити військову розвідку. Не було тайної поліції, не було й інших установ служби безпеки, що так необхідні кожній державі.

Така постановка діла мстилася на кожнім кроці в обох арміях, і обставина ця доводить, що в майбутньому справа мусить бути поставлена в інший спосіб, що забезпечував би правильне інформування уряду й вищого командування. Цим вони мусять бути забезпечені перед ворогом, що мав досить часу і можности підготовити свій апарат на всякі можливості і потреби. Вже минає 14 повних літ праці ворога, що залишить нам дуже небезпечний спадок: молодь, виховану в комуністичному дусі, зіпсуту під поглядом моралі, затруєну ненавистю до нас, нашого проґраму, до нашого проводу, страшенну ненависть клясову. Старше покоління, що було виховане в наших засадах, майже вигинуло; рештки його будуть ворогом винищені, а що залишиться — буде огорнене апатією до всього, стремлінням відпочити і прожити спокійно рештку свого віку.

Московські комуністи залишатимуться нашими ворогами назавше і як довго буде в Кремлю засідати III інтернаціонал, так довго наша держава буде мати постійного, дуже активного ворога в підполлю. Той ворог буде старатися використати кожну нагоду для себе, для своіх цілей. Будуть заворушення, аґітація серед несвідомого робітництва, будуть виникати навіть збройні сутички з екзекутивою держави. Отже, істота справи й наші специфічні обставини примушують нас мати точне і докладне вирішення, як мусить бути дер-

*) Кілька уваг і заміток до орґанізації державної екзекутиви: розвідки військової і політичної, поліції та жандармерії в Україні, після звільнення від червоної московської окупації. І. В.

жавна екзекутива орґанізована. Під словом „державна екзекутива” розуміємо, крім армії, всі ті установи розвідчі і поліційні, що служать для утримання внутрішного ладу та для інформації уряду і вищого командування армії. Це установи: військова тайна розвідка (офензива) у сусідніх державах, що мусить бути підпорядкована ґенеральному штабові. Тайна дефензивна військова розвідка мусить бути теж підпорядкована ґенеральному штабу, але крім того ще й окремому державному урядові, що стоятиме на чолі всієї поліції й жандармерії. З причини, що наш північний кордон мусить мати спеціяльну охорону, уряд той мусить мати окремі відділи, що керували б цією охороною.

Військову закордонну розвідку (офензиву) та її орґанізацію полишаємо тимчасом, а увагу нашу звертаємо зараз на працю розвідчо-поліційних орґанів внутрі держави, що мусить бути сконцентрована в однім уряді, який назовемо „урядом чи міністерством державної безпечности”. Цей уряд мав би ділитися на майже самостійні галузі:

1. Тайну військову розвідку,
2. військову жандармерію,
3. тайну політичну поліцію,
4. кримінальну поліцію,
5. кордонну поліцію і
6. залізничну поліцію.

Кожна з цих 6 галузей працює самостійно, поділена на дрібні уряди, що розташовані на території цілої держави (крім кордонної поліції).

Тайна військова розвідка (дефензива): Мусить орґанізаційно і службово підлягати вищим командам армії—командуванню дивізій, корпусів, міністерству війни. Праця її йде головне в вишукуванню чужих розвідчиків і зрадників у війську та серед населення держави й охороні своєї армії перед чужою розвідкою. Мусить працювати в тіснім контакті зо всіма іншими родами поліції і тому повинна підлягати уряду державн. безпечности. При орґанах цієї розвідки мусить знаходитися відповідна кількість фахових детективів, що приділюються до штабів корпусів, дивізій, кріпостей, портів, прикордонних важних пунктів, фабрично-промислових міст та і.

Війскова жандармерія: Установа військово - поліційна для повнення цієї служби у війську, а тому орґанізаційно і службово підлягає штабам частин. До її функцій належить також охорона штабів, кримінальна служба серед армії, всебічна поміч військовій розвідці, стереження важних військових установ, нагляд над їх персоналом. У випадку війни і зайняття чужої території — переймає всю поліційну службу на чужій території до моменту орґанізації відповідних установ держ. безпечности. Підлягає також центральному уряду державної безпечности. Мусить знаходитися по всіх містах, де розташовані військові частини, установи, заклади та і.

Тайна політична поліція: Сама назва „політична” вказує на її призначення — головне нагляд за ворожими верствами

населення, спеціяльно ж—за підозрілими в комунізмі та праці проти держави. Далі — догляд за товариствами, союзами, спілками і т. п., чи не займаються вони протидержавною роботою. Цензура, нагляд за телеґрафом, телефоном і радіо. Стислий контроль чужинців і т. д. Сурова евіденція всіх підозрілих і безперервний догляд за всіма ворогами державного ладу.

Ця поліція, підлягаючи тактично всім політичним урядам внутрі держави, мусить мати ще і закордонні відділи для нагляду за політичною еміґрацією та її орґанізацією, а також і для догляду за чужими орґанізаціями, що ворожі нашому ладу (III інтернаціонал і т. п.); вона збирає відомості про чужинців, що просять візи уєнаших консулятів, протиділає заграничній чужій пресі, що виступа вороже проти нашої держави.

Кримінальна полиція має призначенням боротьбу з кримінальним елементом, охорону вулиць великих міст, доріг шосових і водяних, промислових міст і ладу в них.

Розташована по всіх містах і великих селах, важних пунктах промислових т. і.

Мусить бути в тіснім контакті з військовою розвідкою і жандармерією та політичною поліцією, яким і допомогає в разі потреби.

Прикордонна поліція призначена для спеціяльної охорони границь, окремо від кордонної сторожі, і працює в контакті з політичною і кримінальною поліцією і військовою розвідкою. Провадить контроль і реґістрацію осіб, що переїжджають кордони, перевіряє вантаж, що перевозять через кордон, контролює закордонні часописи і книжки та і. Розташована окремо від кордонної сторожі — по всіх місцевостях вздовж кордону, в пасі 10—20 км. широчині.

Залізнична поліція охороняє залізниці та доглядає за подорожніми. Працює в повнім контакті з військовою розвідкою, політичною і кримінальною поліцією. Окремий відділ цієї поліції провадить таку ж службу на всіх пароплавах річних і морських на водах держави, а ще інший відділ слідкує за рухом автобусів та візників.

Орґанізація. Нема сумніву, що в Україні в перших місяцях по звільненні від окупації вищому командуванню прийдеться орґанізувати не лише свої обидві розвідки і війському жандармерію, але і політичну та іншу поліцію. Це буде мати той дуже добрий наслідок, що до тих поліцій буде вливатися елемент військовий, отже відданий державі, знаючий свої обов'язки, дисциплінований.

Фахових сил не буде майже зовсім — бо перебирати персонал з большевицьких установ надто небезпечне. Це означало би відкрити широко двері большевицьким шпигунам, аґітаторам і провокаторам.*)

*) З тих самих причин командування армії не може дозволити управам міст формувати свої поліції — бо ті всі „міліції" в 1917—20 р. р. були зборищем комуністичних шпигунів і провокаторів. З таким явищем управи міст не можуть боротися із-за повного браку фахових сил.

Нема іншої можности поповнити ряди поліції фаховими інструкторами, як через заклик українців, що служать в поліції різних держав Европи і Спол. Держав Півн. Америки, а також через запрошення охочих з поліцій інших народів. Цілком зрозуміло, що для зайняття становищ керовників установ мусять бути намічені кандидати зарані.

Центральний уряд „державної безпечности" повинен служити головне для координування праці окремих установ, далі для вишколу фахових сил, ведення центральних реґістратур-картотек осіб, якими опікується поліція всіх родів та і.

Кожна більша адміністраційна одиниця мусить мати рівно ж такий уряд, який би координував співпрацю всіх поліцій на території цієї адміністративної одиниці. Звідси мусять бути відповідні реферати при всіх повітових політичних урядах, що на місцях налагоджували би працю поліцій і були для помочі повітовим старостам.

Політична поліція рівно ж мусить поділятися адміністраційно згідно з адміністраційним поділом держави, але крім того ще й згідно із своїми специяльностями, наприклад: відділ для нагляду і поборювання комуністичної партії, відділи для ворожих політичних течій, відділ закордонної праці, відділ реґістрації-евіденції, догляд за кореспонденцією, телеґрафом, радіо та і. Крім того мусять бути відділи аґентурні, для розшуку, догляду, відділ явної (в уніформі) сторожі для служби охоронної, сторожевої, супроводу та і.

Специяльні технічні відділи мали би бути дуже старанно забезпечені технічним приладдям — наприклад для помочі цензурі, для помочі в догляді за поштою і телеґрафом - телефоном та радіо. Взагалі держава не сміє ощаджувати на закупі технічного приладдя — бо від цього залежить успіх праці.

Кримінальна поліція мала би адміністраційно поділятися згідно з теренами судових округів. Вона теж мусить мати різні ґрупи-відділи, наприклад: поліційний суд для дрібних справ — порушення розпоряджень адміністраційних урядів, вулична поліція, санітарна і т. д., звідси — відділи для скорої помочі в часі грабунків, заворушень вуличних і т.д.

Прикордонна поліція була би зґрупована відповідно кордонам з сусідніми державами і мала би пашпортові пункти, відділи для стеження, для цензури закордонної преси і т. д.

Залізнична поліція мала би поділятися відповідно до районів окремих залізниць; морський відділ мав би догляд на пароплавах як у водах нашої держави, так і на чужих водах на судах, що підтримують сталу комунікацію з портами України.

Всі роди поліції мусять мати відділи сторожі явної, в уніформі, як рівно ж аґентурні — тайні та різні помічні установи.

Як видко з наведеного тут і то дуже поверховно, без подробиць, орґанізаційного нарису, орґанізація служби державної екзекутиви є справа дуже складна, але першорядної ваги, що вимагає довгих, дуже старанних приготовлень зарані, бо в противному разі

наша держава в самому початку буде заляна морем ворожих шпигунів, агітаторів і провокаторів. Боротьба з цим явищем мусить бути підготовлена зарані, бо, згідно з непереможним законом природи, хто не вміє боронитися, той мусить загинути.

Справа вимагає підшукати заздалегідь відповідних людей для керування установами екзекутиви в майбутньому, приготовлення фахових інструкцій, підібрання вищого персоналу та налагодження зв'язків, що могли б у відповідний час дати хоч би мінімальну кількість фаховців-інструкторів.

Усій поліції, особливо політичній і кримінальній, припаде в будуччині відповідальна праця. Не сміє вона шаблоново поводитися з деякими верствами винуватців. Наприклад: буде велика кількість бездомних, дорослих і дітей, що звикли блукати з місця на місце. Шаблонове ставлення до цього питання може дати фатальні наслідки і полекшити пропаґанду протидержавного елементу. Буде величезна кількість людей, що позбавлені маєтку, значна частина котрих піде на злочинну дорогу. І тут повстане для поліції велике завдання врятовати можливу більшість з цих людей, підшукавши для них можливість якого-будь заробітку. Взагалі завдання поліції будуть величезні і вимагатимуть від неї великого такту, вміння правильно орієнтуватися в найменших справах, уміння попереджувати можливі конфлікти між населенням, частина якого вихована в комуністичному дусі, і новим державним апаратом. Отже обставини вимагатимуть, щоб не лише кожний старшина чи урядовець поліційний був аґітатором-пропаґандистом свого режіму, але таким мусить бути кожний пересічний вояк та аґент. Таким чином увесь поліційний персонал мусить бути і в цьому напрямі вишколений, а поліційні установи мусять зручно і вміло цією пропаґандою керувати.

Безперечно, що орґанізація всіх родів поліції буде в значній мірі завданням армії. В цьому буде та велика користь, що поліція одержить матеріял людський здисциплінований і готовий до посвяти, але є й велика небезпека. Поліція мусить бути вихована і ведена в іншім дусі, чим армія. Армія служить для нищення ворожої сили, нищення безоглядного, попередженого боєм наступовим, для проводження якого армія мусить бути вихована в дусі активнім. Завдання ж поліції не полягає в тім, щоб на супротивника нападати та нищити. Її праця мусить йти в напрямі такім, щоб супротивник, як політичний так і кримінальний, не мав би можности ділати на шкоду державі або суспільству. Поліція мусить всі обставини, що сприяють чи то ведуть до конфлікту з нею, усувати вміло і зручно — отже виховання поліційного персоналу мусить йти іншою дорогою, чим війська. Через підпорядкування поліції армії чи то через наставлення старшин армії яко командирів поліції — виникнуть для держави дуже небажані наслідки. З другого ж боку без співпраці з армією, особливо в перших місяцях, а може і літах, поліція не зможе зорґанізуватися і виконувати свої обов'язки. Отже належить при укладенні пляну орґанізації поліції увзглядніти зарані цю осно-

вну обставину, щоб новозбудований поліційний апарат міг би працювати нормально.

Судівництво. До часу зорґанізовання нормальних судів цивільних поліційні установи будуть примушені виконувати деякі функції судові. Україна із своїми 30 мільйонами населення потрібувати буде, в нормальних обставинах европейської держави, коло 5.000 суддів—щонайменше. Моральна спадщина після червоного окупанта поставить державу в дуже невигідне положення—мати одразу стільки суддів, скільки повинно б було їх бути в нормальних обставинах. Мусять бути, коротко кажучи, поліційні суди із суддями нефаховими, однако ж справедливими. Тут буде держава примушена витворити щось на взір скорих військових судів, окремих, але адміністраційно зв'язаних з поліцією. Той персонал поліційний, що в силу своїх службових обов'язків є слідчим і оскаржуючим, не може бути ще і суддею, бо кожний оскаржуючий є наперед переконаний, що оскаржений є винен. Тим відкривається широке поле не тільки для несправедливости, але впрост для беззаконности, що завжди підриває авторитет влади. Отже, питання судових функцій поліції та відповідного законодавства рівно ж мусить бути зарані добре підготовлено.

Поліційний персонал. Скористатися поліційним большевицьким персоналом неможливе, бо було б то для держави самогубством. Означало би це не лише залишення большевицького режіму в так важній галузі державного апарату, як безпечність держави, але відчинило би широко двері комуністичним шпіґунам, агітаторам і провокаторам, що своєю чинністю привели б державу до руїни. Ці люде не привернули б до нас комуністів, але відштовхнули б ще ті верстви населення, що зараз вороже ставляться до комуністів. Понеже тактика, спосіб праці і самий дух большевицької поліції не тільки неетичні, але впрост неприпустимі, цей спосіб поповнення родів державної екзекутиви цілком неможливий. Залишається одна можливість: на армійську військову розвідку мусять бути в перших часах покладені обов'язки поліції политичної. Для служби кримінальної належить в першу чергу скористатися, як зазначалося вище, українцями, що служать в поліції і жандармерії інших держав, далі можна запросити рештки старої російської поліції з українців, дещо прийняти тимчасово з кримінальної поліції большевицької (тих, що не були членами комуністичної партії) і прийняти значну кількість фаховців з чужинців-добровольців. Не виключається також можливість віддати орґанізацію поліції якійсь чужій державі. Від правильного і властивого рішення цього питання залежатиме успіх бою з ворогом та існування держави.

Поліційні війська. Специфічні обставини, що будуть у нас після большевицької окупації, вимагатимуть окремих поліційних військ. Мусять це бути піші частини силою коло 1—2 дивізій (6 полкового складу, по 3 куріні кожний) з відповідною кількістю артилерії, панцерових авт і танків, дуже рухливих, для легкого транспорту, незалежного від залізниць. Потрібна рівно ж велика кількість ванта-

жних і особових авт і автобусів, приспособлених для українських доріг. Панцерові авта і танки мусять мати найбільшу швидкість, на що треба класти більшу вагу, чим на силу їх вогню. Не можна обійтися буде без поліційної кінноти, досить численної—рівно ж коло 2 дивізій, з кінними відділами кулеметними і гарматними. На всіх сплавних ріках і побережжю моря будуть необхідні поліційні пароплави, дуже бистрохідні, та значна кількість моторових лодок, що зорґанізовані в окремі річні і морські відділи.

Війська ті мають призначення ліквідувати блискавично всі заворушення, а в часі спокійнім виконувати охоронну службу біля державних установ і урядів; конвойну службу і поміч іншим родам поліції при всіх більших акціях, облавах, масових ревізіях і трусах. Війська ці повинні бути вишколені в пожарній службі, несенню помочі при більших нещастях—катастрофах та і.

Озброєння цього війська мусить бути легке та дозволяти швидкі переїзди і піші переходи. Підстаршини і старшини мусять бути обізнані з поліційною службою, законами, адміністраційними приписами і розпорядженнями та мусять ділати тактовно але рішуче. Для тих частин може бути запрошена значна кількість підстаршин і старшин чужинців, щоб не ослаблювати своєї армії.

Тут подано лише короткий перегляд установ державної екзекутиви і її орґанізації; далі маємо докладніше обговорити орґанізацію поодиноких її родів.

(Далі буде).

УПРАВА ТОВАРИСТВА БУВШИХ УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ У БЕЛЬҐІЇ висловлює на цьому місці свою щиру подяку всім Особам та Орґанізаціям, які зволили ласкаво надіслати їй привітання з нагоди посвячення Прапору Товариства.

При цій нагоді Товариство шле свій братерський привіт всім товаришам по Зброї і побажання як найскорше зійтись до лав під національним Прапором!

СЛАВА УКРАЇНІ! СЛАВА БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

До нашої термінологїї.[1])

Починається 18-ий рік, як відродилася молода армія У. Н. Р., а в нашій воєнній термінологїї ще й досі панує хаос. Вже час покласти йому край. Кожен з нас, для означення розуміння — „боєць реґул. армії"—уживає те слово, що йому більше до вподоби. Ми пишемо: козак, жовнір, стрілець, шереговий, солдат (салдат), вояк і т. д. Сам по собі це досить цікавий факт, бо він вказує, що вже багато з нас остаточно переконані, що слово—„козак"—не може бути терміном для означення бойця укр. реґул. армії.

Дійсно: що треба розуміти під словом „козак"? У свойому первісному змістові слово—„козак"—означало колись абсолютно те саме, що й слово—„рицар",—т. т. приналежність до окремого стану народу, що мав честь, право та обов'язок виконувати військову службу на коню. Колись це мало дуже велике значення, бо факт посідання коней обумовлювався відповідною заможністю.[2])

Термін—„рицар"—від німців розповсюджився по цілому заході; термін—„козак"—від українців розійшовся по цілому сході.[3]) З часом, ці два тотожні означення загубили свій первісний зміст, причиною чого була зміна в соціяльній структурі народів. На заході, термін „рицар" затримувався ще довший час для означення войовничої ґрупи осіб (орден), що присвятили себе спеціяльній меті. В Україні, під тягарем феодально непорушної Росії, термін „козак" затримався аж до революції, як означення окремого стану

[1]) Відповідь тим, з ким у мене виникли розходження в поглядах на цю тему. Для ліпшого вияснення, про що власне ходить, навожу думки одної людини Сходу в надії, що вони змусять декого над цим зостановитися:

— „Схід — то країна великого вселюдного застою... На Заході кожну річ, хоч і добру, намагаються зробити ще кращою, ще ліпшою, щоб усе виходило ліпшим, ніж було у батьків, у дідів; на Сході ж кажуть, що старовина — найкращий вчитель, і силують робити все так, як було давніш. Захід і дивиться і йде наперед. Схід оглядається назад і не йде; Захід поновлюється й свіжіє, Схід старіється і вмирає... Вчена людина Заходу прислухається навіть до дитячої мови, людина Сходу, що має нещастя вважати себе за вчену, не хоче бачити, не хоче чути, як ревуть могутні бурхливі потоки життя західніх народів. На Заході всі розмовляють, пишуть, міркують; на Сході думають, що мовчання — найліпша окраса людини. Захід хоч так багато знає і так багато вміє, думає, що він ще мало знає і мало вміє; а на Сході, коли в кого є каламар, де й чорнило вже пересохло, думає, що він вже досить знає. Так от який Схід та який Захід, і от чому сталося так, що одна людина Заходу є паном чотирьох людей Сходу..."

Найбільш траґічним для нас, на мою думку, є те, що в XX в. ми мусимо прислухатися до думок людини Сходу з XVIII в.

[2]) Слово „рицар" (ritter) бере свій початок від нім. слова reiter — кіннотчик. Ще навіть в середніх віках кінь серед ґерман. народів був дуже цінною та рідкою річчю. Коней мали лише дуже заможні члени племени. Цим пояснюється ультра-аристократичне значення рицаря на Заході. В Україні, дякуючи більш сприятливим умовинам, козачество охопило значно ширшу верству народу.

[3]) Роздільною смугою між цими двома термінами була стара Польща. Вона мала рицарів, але також і польських козаків (лісовчиків). Термін „рицар" уживався також в Україні (див. далі); як також термін „козак" заходив далеко на захід. Прикладом:—„пруські козацькі полки".

народу, предки якого дійсно й документально належали до того колишнього, окремого стану укр. народу — козачого[4]). Козаки та рицарі відограли в історії народів дуже бучну та голосну ролю. Ці дві слові ввійшли в народні мови і отримали своє спеціяльне значення для окреслення якости високодостойної людини. — „Він— рицар"—говорять на заході; — „він – козак"—говорять в Україні.

Вище ми сказали, що з бігом часу, коли на заході устрій держав почав модернізуватися, справа збройного захисту їх перейшла від окремого стану народу до окремих армій, в останньому вигляді— „реґулярних".—Переходовим ступенем були т. з.— „наємні частини"— інтернаціонального складу. З ментом створення на заході окремих, постійних армій, повстало питання про назву цього модерного бойця. Захід вирішив це питання створенням нового терміну: — „soldat".[5])

В Україні було багато історичних причин, що гальмували її державний розвиток. Цікаво, що Україна, з деяким запізненням, але проходила ти самі фази свого мілітарного розвитку. Створивши нанову українську державу, гетьман Богдан, як відомо, задумав створити також і реґулярну армію. За основу її він брав також чужоземні „наємні частини". Вони приходили в Україну „компаніями"—т. т. товариствами.[6]) Крім того, гетьм. Богдан формував ще й свої постійні частини, з місцевих людей (не козаків) — т. з. „Охочекомонні полки". Гетьман Виговський повів цю справу ще ширше і мав великі пляни щодо орґанізації реґулярної армії. На жаль, йому не пощастило перевести це в життя.

Гетьман Многогрішний, оскільки це було можливим в його обставинах, оформив цю думку орґанізацією т. з. Компанійських полків, які брали свій початок від Богданівських — „Охочекомонних"[7]). Гетьмана Многогрішного, людину, як відомо, міцної

---

[4]) Так само й в Німеччині ще й до цього часу залишилися родини, що означують свою приналежність до того первісного стану свого народу, т. з. ritter'i.

[5]) Старий римський вояк звався — „miles", — а коли почав отримувати платню (т. т. став реґулярним), дістав назву — „soldes". Від цього слова французи створили слово „soldat". Від них це слово перебрали всі держави заходу і так слово „солдат" зробилося всесвітнім терміном. — Щодо нашої хибної вимови „салдат": Термін „солдат" принесли нім. наємні частини на Московщину, московити перекрутили „солдат" на „салдат" і принесли його в Україну. Українці почали називати московита так, як він сам себе називав— „салдат". Отже, ми мусимо вимовляти всесвітній термін „солдат" так, як його вимовляє цілий культурний світ. Щодо слова — „жовнір", то поляки, вимовляючи лат. слово „sold" як „жолд" (платня), створили собі свій окремий національний термін — „жолнеж", (жолдак), т. т. по суті те саме, що й „солдат"; ми ж перекрутили слово „жолнеж" на „жовнір", але від цього цей термін зовсім не став нашим, національним, українським.

[6]) Навіть, коли стався злощасний договір 1654 р., то і в ньому гетьм. Богдан затримував за собою право наймання чужоземних частин. Про це говорили статті: 20-а (про 3.000 відділ для кордонної служби) та 22-а (про відділ у 800 л. для залогової служби). Див.: проф. А. Яковлів. „Укр.-моск. договори". Варшава. 1934, стор. 23.

[7]) Див. далі, яка була різниця між ними.

волі, хутко скатували московити. Український народ, змучений безперервними 25-тилітніми війнами, страшенною руїною, а в додаток московським терором, загубив вкінці волю до поступу. Він мав одну лише мрію: спочити від цього жаху та затримати бодай те, що мав. Але, як і все те, що стоїть без руху, українська державність занепадала і... вмирала...

Наступні гетьмани, під впливом цього непереможного народнього психозу — „не хотіли ламати старовини" — як висловився гетьм. Мазепа. В той час, коли Московщина енерґійно творила собі нову, модерну армію, в Україні народ з неприхованою ворожнечею ставився навіть до своєї напівреґулярної армії, до компанійських полків. Точніше до тих — „оранд", на які утримувалися ці полки[8]).

Зламати цю притухлу, заплісняву, вмираючу „старовину" та орґанізувати укр. реґул. армію задумав був останній гетьман Розумовський, але Москва довідалася про це й хутко забрала його з України. Очевидно, бо тільки на цій мертвій — „старовині" московити і могли лише створити своє нове — „російське".

Отже, так і залишалися ці —„компанійські полки"— до кінця свого існування в напівреґулярному вигляді, яскраво символізуючи напівдержавну форму України. Ми не будемо спинятися ширше над ролею компанійських полків в історії України. Досить лише одного безсмертного прикладу — Батурин! Там — героїчно, до останнього, полягла компанійська бриґада — за „Українську Державність"!

Шкода, що гетьм. Мазепа не послухав, вчасно, доброї поради Петра І та не зформував ще більше модерних компанійських полків. Що було б (помріємо трохи) коли, скажемо, дві: компанійські дивізії рушили б під Полтаву? Була б — Українська Держава! Не було б тієї драми, що не тільки ще сьогодні переживає Україна, але яка з кожним дальшим днем все більше нищить націю українську!

Отже, по суті, ми мали вже реґулярну армію! Ця армія вже й створила нам термін для означення бойця реґулярної армії — „компанієць". Цей термін має за собою традицію майже 300 років, його оспівав наш народ у своїх піснях, він наш рідний, національний, український, він мусить бути для нас святим, його створив ґеній українського народу!

Німці створили термін — „рицар", ми, українці, створили термін — „козак". Французи створили термін — „солдат", ми термін — „компанієць". Дослідімо процес творення терміну — „компанієць". Вище ми згадали, що компанійські полки беруть свій початок від Богданівських „Охочекомонних". Звідкіль взялось це слово і чому? Ми бачили, що гетьм. Богдан, розуміючи потребу постійної армії, почав формувати окремі полки. Це були кінні полки, бо в той час кіннота грала головну ролю. Отже перед Богданом повстало питання, як назвати ці полки, бо назвати їх—„козацькі"—

---

[8]) „Оранда" — податок на приватне шинкування горілкою.

не можна було з тої причини, що вони складалися з різного посполитого люду, а не з козаків, т. т. тогочасного укр. шляхетства. Тому знайшли старе україно-руське слово: — „комон" — що значило кінь [9]). З цього слова наші прадіди вивели: комонник (кіннотчик), комонний (кінний). Так і створився цей новий термін для означення вільнонаємних кінних полків та цього модерного „реґулярного" бойця. Але гетьман Многогрішний мав на увазі створити крім „охочекомонних", т.т. кінних полків, ще й постійні піші полки. Ці полки не можна було назвати: охочекомонні, бо вони були піші. Отже знову повстало питання, як назвати ці нові піші полки? Як згадувалося, гетьман Богдан мав крім охочекомонних полків ще й вільнонаємні чужоземні частини: „компанії" (фр. слово), що означало: „товариства". Це були піші частини. Ці — „компанії" — з бігом часу почали заповнюватися г. ч. місцевим людом і залишалися при гетьманських дворах аж до Многогрішного. Слово „компанія" знайшло в укр. мові багато споріднених, однозначних слів: кум, кумпанія, а це і полегшувало процес творення нового терміну, по зразку: комонник, комонний. Із слова — „компанія" — наші прадіди вивели: —„компанієць"—„компанійський". Ще при гетьм. Мазепі ми бачимо, що існують: охочекомонні (т. т. кінні) та компанійські (т. т. піші) полки. З часом термін „компанієць" бере перевагу і при дальших гетьманах ми бачимо лише компанійські полки — піші та кінні. Отже, залишився лише один термін — „компанієць". Цей термін і є той, якого ми потребуємо. Хто хоче вживати чужі терміни: жовнір, солдат або зовсім невідповідні: шереговий, стрілець [10]), мусить спочатку довести, чим ці означення кращі, ніж прекрасний, наш національний термін — „компанієць" [11]).

Отже, покладемо край нашому термінолоґічному хаосу та будемо в дальшому вживати лише наш старий, віковий термін: „компанієць". [12])

Щодо загального характеру укр. воєнної термінолоґії, то маємо до нашої розпорядимости духове висококультурне багацтво Війська Запорожського [13]). Воно дало нам великих воєнних учених:

---

[9]) „Комони ржуть за Сулою" (Слово о полку Ігоревім).

[10]) Термін „стрілець" є пережиток наполеонівської доби. Наполеон формував для пішого вогневого бою легкі „стрілецькі полки". З часом вони загубили своє значення, бо тепер кожен компанієць є стрілець.

[11]) „Компанієць" значить „товариш", т. т. те саме, що наш старий україно-руський термін „дружинник", в основі якого лежало старе арійське слово: „друга". Термін „дружинник" загубив своє значення і увійшов у народню мову.

[12]) Лоґічно, коли ми приймемо термін „компанієць", то мусімо прийняти і основну його форму: „компанія". Наш термін „сотня" не відповідає свойому призначенню в майбутній точній укр. воєн. термінолоґії. Це зрозуміли ще старі руси. Термін „сотня" вони залишили для міліційної системи, а собі створили „дружина". Кілька таких „дружин" (князя, княгині і т. п.) творили, прикл. „Київський полк". Коли виступали в похід і сотні, то все разом звалося „Великий Київський полк".

[13]) Маємо на увазі стару славну козацьку армію, т. зв. „Військо Запорозьке", а не „Запорожську Січ", що з діяльности останньої в далекоминулому залишився гіркий спомин при Велику Руїну, Брюховецьких, Чорні Ради тощо, а з недавньоминулого — про прямих спадкоємців їх — Божків, Волохів та жахливу т. зв. „отаманію".

воєнних істориків, дослідників, хронікарів, мемуаристів та письменників-поетів. На жаль, багато з нас не тільки не читали їх, а навіть не знають про їх існування. Наведемо лише трьох, найголовніших наших воєнних істориків, славу та гордість української армії:

1. Полковник Грабянка — написав: — „Дѣйствія презѣльнои брани" (поляг в бою).

2. Канцелярист Ґенер. Канцелярії Величко[14]) — написав: „Сказаніе о войнѣ козацкой з поляками через Зѣновія Богдана Хмельницького, Гетмана войск Запорожских". (Сліпий, вже вмираючи, диктував свій останній науковий твір для коз. армії: космоґрафію).

3. Ґенер. підскарбій Ракушка-Романовський — написав: „О початку и причинах войни Хмельницького".

Ці три наші великі воєнні мужі писали прекрасною українською мовою" (тогочасною). Величко, у своїй зворушливій передмові, підкреслив нам, укр. воякам, що він написав — „воєнную гисторію" — а не що-будь інше[15]).

Коли до цих лише трьох великих творів ми додамо безсмертний воєнний твір: „Слово о полку Ігоревім", то побачимо, що українська армія стоїть на одному з перших місць у світовій воєнній літературі[16]).

В творах наших старих воєнних учених ми не знайдемо такого перекручування чужоземних слів, як „салдат" або „лицарь". Всі вони, а особливо Величко, вживають багато чужоземних слів, як то було звичайним на ті часи, але вживали їх так, як цілий культурний світ.

Отже, мусимо з більшою повагою ставитися до нашої культурної спадщини, з якої і черпати нашу культурну силу[17]).

1934.XI. **О. Переяславський.**

---

[14]) Канцелярист Ґен. Канц. — це значить старшина Ґен. Штабу. Сьогодні він був Канцел. Ген. Канц., завтра міг бути полковником. Мав дуже влучне окреслення: „Candidatus omnium degninatus", т. т. кандидат на всі посади. Але треба розрізняти: „Канцелярист Ґен. Канц." і просто „канцелярист" (полковий і т. д.), що був звичайний військ. урядовець.

[15]) В свойому творі він виступає яскраво яко старшина Ґен. Штабу в стратеґічно-критичних резюме тої чи іншої кампанії. Ці його розділи носять назву: „Разсужденіе о нещастю враґа".

[16]) Тут, говорячи про термінолоґію, мусімо згадати також капитана Ломиковського (нар. 1778 р.), що склав цікавий воєнно-історичний словник: „О Малороссіи. О древних обичаях млр., о службѣ воинской и гражданской, о чинах и должностях чиновников" (1808 р.). Це батько майбутнього: „Укр. Воєн.-Енцикл. словника".

[17]) Ще один надзвичайно характерний приклад, як творили наші прадіди свою воєнну термінолоґію. Був такий термін „Вартоґарня", т. т. гауптвахта: „варта"— сторожа; „ґард" — укріплення, форт, горожа. Разом получався надзвичайно доцільний, стислий та дійсно воєнний термін.—Також цікавий термін „ґард"— це був далеко висунутий у степ форт, яким звичайно командував полковник. Дж. — „...сторожу зимнього та літнього времени біля вартоґарні, де їз всього полку Прилуцького не мало вязнів тримається..." (запись з 1730 р.). А. Лазаревський: „Прилуцький полк". Додаток до Київ. Стар., стор. 90.

Воєнна хроніка.

АНҐЛІЯ. Відбулися проби з новими літаковими бомбами надзвичайної вибухової сили.—Військ. бюджет на 1935-6 р.р. побільшений на 39,600,000 фнт. ст. — на моторизацію, оборону протилітничу та реорґ. армії.

НІМЕЧЧИНА. Має бути привернена передвоєнна орґанізація армії — у 24 корпуса. — Закінчують будову дирижабля „L.Z.129", що буде перевозити 50 осіб та 20 тонн вантажу. — За 1934 р. збудовано 86 аеродромів. — Під Штетином будують бетонові укриття для тяжких гармат. — Згідно з франц. обрахунками, німці можуть одразу мобілізувати 4,900,000 (в 1935 р.—5¹/₂ міл.) людей. Пілотів німці мають від 3 до 4000.

СП. Д. ПІВН. АМ. Армія має бути побільшена на 50,000 вояків і 400 старшин і доведена до кількости 12,400 старш. і 165,000 вояків. — 13.II Загинув під час бурі у бер. Кал-нії найб. в світі дирижабль Масон (235 мтр. завдовжки).

ФРАНЦІЯ. В додаток до річного бюджету на літництво в 2¹/₂ міліярда фр., парламентна к-сія ухвалила ще 3¹/₂ мільярда на 3 роки на удосконалення літництва.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА. Прийнято проєкт 2-х річного терміну військової служби.—Уживають заходи для моторизації армії й побільшення літництва.

ЯПОНІЯ. Переводять масове зазнайомлення суспільства із засобами протигазової оборони, в чому беруть участь навіть духовні.—В листопаді м. р. відбулися великі армійські маневри, де особливу увагу звертали на боротьбу з повітровими нападами.

Воєнно-морська хроніка.

АНҐЛІЯ. Адміралтейство має замір будувати лінійні кораблі нового типу подібні до німецьких, з місткістю в 10.000 тонн і ходом в 28 вузлів. — Спущені на воду крейсер „Apollo", 7000 тонн, і підв. човен „Snapper". — Вирішено збудувати на остр. Торней коло Портсмута базу для самольотів. — Крім маневрів у листопаді на Півн. морі, відбулися великі маневри анґлійської флоти з 20 кораблів з повітрофлотою під Сінґапуром; завдання — захист останього з боку Хін (Японії?). Всі місця, де міг би відбутись ворожий десант, були захищені. Порт Сінґапур захищають батареї з 15 цал. гарматами. До нього приділений крейсер — авіоматка „Eagle".

БРАЗИЛІЯ. Уряд приступив до перегляду конкурсних пропозицій на будівлю 2 крейсерів, 9 еск. міноносців і 6 підв. човнів.

ІСПАНІЯ. Виасиґновано 80.000.000 пезетів на будівлю 2 підв. човнів, 2 мінних загородителів по 2.000 тонн, 1 гідрографічного корабля і на перебудівлю старих воєнних кораблів. Вирішено також розвинути торговельну флоту і збудувати 34 більші пароплави.

ІТАЛІЯ. Закладено нові дредневти, на будівлю яких відпущено 635.000.000 лір. Називатимуться „Vittorio Veneto" і „Littorio" і матимуть 35.000 тонн, 26 вузлів і 406 мм. (16 цал.) гармати. Разом з тим мають бути відновлені дредневти „Guilio Cesare" і „Conte di Cavour" будівлі 1911 року (24.500 тон, 23 вузла).— Італійські підв. човни „Enrico Toti" і „Antonio Sciesa" за 5 місяців з успіхом оплинули Африку і зробили 15.000 міль. — Спущено на воду крейсер „Muzio Attendolo". — Підв. човен „Galileo Ferraris" занурився на глибину 109 мтр. (попередній рекорд 96 мтр.).

ЛІТВА. Спущено на воду новий ескадр. міноносець „Antanas Smetona". Це перший дійсний воєнний корабель Літовської флоти.

НІМЕЧЧИНА. 8.XI.1934 р. спущений на воду новий крейсер „Нюренберґ". Новий лін. корабель „Адмірал Шеер" 11.XI.1934. почав кампанію — На воді добудовується лін. корабель того ж типу „Адмірал ґраф фон Шпее", а на стапелі—четвертий корабель „D".

ПЕРСІЯ (нині Іран). Не задовольняючись своєю маленькою флотою (див. „Табор" ч. 18, стор. 159), Персія постановила збудувати дві в.-морські бази в Буширі і в Лінґасі, на що і підписала контракт на 35.000 000 дол. з японськими фірмами. Разом з тим вирішено закласти в Японії 4 крейсера по 5.000 тонн, 5 ескадр. міноносців і 4 підв. човна.

ПОЛЬЩА. Ґардемаринська Школа в Торуні випустила в 1934 році 25 старшин (з них 12 механіків і електриків). — 11.IX.1934 р. спущено на воду в Гдині новий травлер „Jaskółka" (190 тонн, 14 вузлів), перший з ґрупи 4 однотипних, що там будуються. В Ґаврі ж у Франції будують мінний загородитель „Ґриф" — 2.250 тонн, 20 вузлів, 6 – 120 мм., 4 — 40 мм. протилітакові; екіпаж— 15 старшин і 150 підстаршин і морців. Він також буде повнити функції учебного корабля для Ґардемаринської Школи і тому матиме приміщення на 40 ґардемаринів.

ПОРТУҐАЛІЯ. Добре продала Перу два свої нові ескадр. міноносці і в той же час почала будувати в себе 2 нові ескадр міноносці, щоб зменшити безробіття (робота більш як для 1000 робітників на 2 роки).

СІЯМ. Замовлені в Анґлії 4 міноносці швидкістю 88—96 клм.

СП. ДЕРЖАВИ ПІВН. АМЕРИКИ. Намічена будівля літничих баз на побережжі Каліфорнії та Аляски й на остр. Гавайських. — Має бути куплено 800 опанц. самольотів, що доведе до 2320 кількість бойов. самольотів останніх систем. Будуються 2 авіоматки „Yorkton" і „Entreprise" (20.000 тонн, 22 вуз., з гарматами 152 мм. і 127 мм. протилітаковими) на 150 аеропляні́в кожна.—Перебудовуються лін. кораблі—дреднавти „Tennesee", „California", „Maryland", „Colorado" і „West-Virgynia". Внесено в конґрес проект будівлі Нікарагуанького каналу завдовжки 277 клм. для другого получення, поза Панамським каналом, океанів — В листопаді відбулися маневри в районі Панамського каналу.

С.С.Р.Р. На верфі Ансольдо в Італії спущено на воду канонер. човен для С.С.Р.Р. Другий — того-ж типу — в будівлі. Мають вони по 810 тонн місткости, 30 вузлів ходу, 3 — 105 мм., 4 — 75 мм. і протилітакову артилерію; екіпаж — 130 людей. Рівно ж збудовані в Італії 8 міноносців для Тих. океану в грудні пройшли вже Гонконґ. — По відомостям шведської преси большевикі будують нову морську базу в районі Мурманська для легких бойових кораблів, підводних човнів і для повітрофлоти. — 3.XII.1934 р. підійнято на Каспійському морі затоплений під час громадянської війни льодокол „Каспій".

ТУРЕЧЧИНА. В звя'зку з отриманням кредитів в 100.000.000 дол. в Японії вирішено замовити там 2 крейсера по 10.000 тонн, 4 еск. міноносця (2 по 2.500 тонн і 2 по 1400 тонн), 2 підв. човна і цілу чергу допомічних кораблів.

УКРАЇНА. Воєнний трибунал в Севастополі розглянув справу місцевої воєнної ґрупи „українських націоналістів-сепаратистів" і присудив до розстрілляння молод командіра-артилериста крейсера „Красний Кавказ" (див. „Табор" ч. 22, стор. 56) Ващенка, двох командірів з частин залоги Давиденка і Бугайця і льотника Любенка. 17 членів цієї ґрупи присуждено на примусові роботи від 5 до 10 років

ФРАНЦІЯ. Будуються два лін. кораблі-дреднавти „Dunquerque" і „Strasbourg" по 26.500 тонн, 30 вузлів, 8 — 330 мм. (13 цл.), 16 — 130 мм. Коштуватиме кожний 650.000.000 франків.—Ґрунтовно перебудований лін. корабель-дреднавт „Provence", перебудовується „Lorraine" і мають розпочати перебудівлю третього дреднавта. В Шербурзі спущено на воду підв. човен „Агоста" — 2060 тонн, 18/10 вузлів, 10 мінних апаратів, 2—100 мм., 1 протилітакова гармата; екіпаж — 4 старшини і 59 морців Там же спущено на воду підв. човен „Мінерва" — 600 тонн. Мінний загородитель „Emile Bertin" (див. „Табор" ч. 22, стор. 56) на пробі дав несподівану швидкість до 40 вузлів, а еск. міноносець „Terrible" — 43, 4 вузла.

ЮГОСЛАВІЯ. Крім еск. міноносця „Дубровник" (1931 р., 1880 тонн, 37 вуз., 4 — 140 мм., 1 — 83 мм. і 2 — 55 мм. протилітакові гармати і 2 потрійні мінні апарати), Югосл. воєнна флота має ще 4 підв. човна, 8 міноносців по 260 тонн, 2 мінні катери з ходом у 40 вузлів, 6 мінних загородителів, 12 травлерів, 1 авіоматку, 1 крейсер-учебний корабель, 1 яхту і 5 транспортів. Особовий склад флоти — 454 старшини і 6930 підстаршин та морців.

ЯПОНІЯ. Спущено на воду крейсер „Intsuja" — 8400 тонн, 33 вуз., 15 — 152 мм., 8 — 120 мм. протилітакових і 12 мінних апаратів. — Розпочато будівлю авіоматки № 1.–Японська ескадра склала візиту в порті Дайрен (б. Дальній) Манжурській державі. — В жовтні б. року відбудуться великі маневри в складі 90 вимпелів і 200 аеропляні́в коло Курильських островів і Сахаліна.

Лейтенант флоти **С. Шрамченко.**

Бібліоґрафія.

Олександер Шульгин. **Без території.** Ідеолоґія та чин Уряду У.Н.Р. на чужині. З передмовою Вячеслава Прокоповича. В-во „Меч". Paris. 1934. Стор. 251.

Книжку цю мусвть мати в себе кожний укр. політ. еміґрант, особливо вояк Армії У.Н.Р., свідомий своїх обов'язків, а разом з тим гордий з того, що знаходиться під прапорами цієї Армії.

В книжці цей він завжди може знайти моральну підтримку, особливо в часи хвильового ослаблення енерґії, так можливого під тягарем літ, що минають в безчинності. Бо „чин Уряду У.Н.Р. на чужині" за 14 літ, що переведений в самих несприятливих умовинах, яскраво доводить, що час цей був і є безперервним готуванням до завершення Визвольної Боротьби.

Український Технічно-Господарський Інститут. Подєбради 1934. Ця невеличка на 66 стор. брошура дає кожному українському патріоту велику насолоду й незвичайне відпруження нервів, бо яскраво свідчить, що велика наша еміґрація не марнує дорогого часу, а вперто, систематично, твердим кроком машерує до кращого, світлого майбутнього Українського Народу.

Зміст брошури сухий, стисло інформаційний, що цифрами, діаґрамами та світлинами доказує, що могла і що зробила наша еміґрація в сфері технічно-господарської науки. Вже після одного короткого переглянення її стає перед нашими очима у всій своїй маєстатичній красі вся невичерпана інерція та приспана віковічним національним гнітом енерґія нашого народу в галузі науки та практичного знання. На цих 66 сторінках зібрано все те, що українська політична еміґрація зуміла доконати у своїй національнальній Політехніці-Українській Господарській Академії та її нащадкові-Українському Технічно-Господарському Інституті. Показано не лише те, що вже зроблене, але й вказані всі ті колосальні перспективи, що їх можуть використати наші люди без огляду на їх політичне, соціяльне та господарське становище, як рівно ж без огляду на місце свого замешкання, для слави своєї Батьківщини та на безпосередню користь самим собі. Недаремна же й гаслом Школи обрано „Нарід—собі".

На цю брошуру особливу увагу звертаємо наших військових. Бо ж відоме, що сучасні армії свою перемогу мусять базувати не лише на гарті свого духа, але також і на свойому технічному вишколенню. Сучасні військові орґанізми стремлять до того, щоби в своїх шерегах сконцентрувати все молоде, здорове, міцне, загартоване в сталевому дусі та знанню. Сучасні армійські потреби не обчислимі. В модерній армії знаходять й ще більше знайдуть собі примінення й хеміки, й гідротехніки, й економісти, й аґрономи й звичайні практики бухгальтерії, фотоґрафії, оброблення шкіри й т. п. А всі ці галузі знання стоять отвором перед кожним українським горожанином, свідомим своєї патріотичної місії. В прийдешній визвольній боротьбі нашій воювати прийдеться не лише фахово обученій Армії, але цілому Народу нашому. Перемога ж наша полягатиме на вмінню використати всі здобутки модерної техніки, яких ми можемо навчитися в гостинно відчиненому Українському Технічно-Господарському Інституті позаочного навчання в Подєбрадах.

Усвідомивши собі добрі все це, — можемо з погордою кинути в обличчя катам Народу нашого: „не маєте чого плакати по мені, а по собі плачте і дітях ваших". —

Всі інформації про Укр. Техн.-Господ. І-т радо уділяє його Секретаріят та Варшав Комітет ТПУГА (Варшава, Черняковська 204, пом. 25).

П.

Вісті Українського Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання при Українській Господарській Академії в ЧСР. ч. 8, 25 грудня 1934.

Містить в собі: 1) „Михайло Грушевський (1866—1934)" Проф. М. Славінського, 2) „Українське Звичаєво Право" Проф. А. Яковліва, 3) Повідомлення, 4) З життя Академії і 5) Нові книжки та журнали.

Г. Омельченко — **Едвард Бенеш.** — Видавництво „Чесько-Українська книга." Прага. 1934. Сторінок 152, з числен. малюнками.

Книжка складається з передмови автора та двох частин: д-р Едвард Бенеш як журналіст та державний будівничий.

Автор подає нарис життя та діяльности Е. Бенеша, довголітнього міністра закордонних справ Чехословацької Республіки, неструдненого робітника широкого інтелектуального діапазону, з широкою европейською освітою.

Д-р Михайло Антонович **Йозеф Геррес**, вістун німецької єдности. Львів. 1934. Книгозбірня Вістника ч. 3. Стор. 64. Ціна 1 зол.

Цікавий опис життя людини, що з 16 літ стала на шлях боротьби за унезалежнення батьківщини від чужоземного гніту, а співгромадян — від гніту режіму. Разом з тим Автор яскраво змальовує політичне та духове становище Німеччини тієї епохи.

Д-р Р. Єндик. **Адольф Гітлер.** Львів. 1934. Книгозбірня Вістника ч. 4. Сторінок 63. Ціна 1 зол.

Біоґрафія людини, що після многолітньої боротьби стала вкінці на чолі держави і має повні можливості довершити чином все те, про що голосила в промовах, — не може не бути цікава для нас — сучасників цієї епохи.

Автор з великою дозою пієтизму змальовує постать цієї дійсно цікавої людини, але, яко сучасник, мусить закінчити свою працю словами: „куди би він не привів Німеччину, в XX віці йтиме вона з печаттю його духа".

Святослав Доленґа. **„Скоропадщина".** Варшава. 1934. Накл. Мод. Куницького. Стор. 174. Ціна 1 зол. 50 гр.

Ґрунтуючися на спогадах та посвідченнях осіб, що мали можливість близько знати позакулісову, маловідому або і зовсім для багатьох невідому сторону діяльности ґен. П. Скоропадського за час його гетьманування в 1918 р., Автор подає багато документального матеріялу для історії цього періоду. Вихід книжки особливо своєчасний тепер, коли дехто вже почав забувати про фатальне значення „скоропадщини" для відродженої України, а інші й досі не мали можливости укласти собі правдиве уявлення про її значення.

„Bój na przedmieściu Warszawy w sierpniu 1920 r." Major B. Waligóra. Studja taktyczne z historji wojny Polskiej 1918—1921 rr. T. XIII. Warszawa, 1934. Wojskowe Biuro Historyczne, str. 758 + 9 panoram + 10 szkiców.

Трудно стриматися, щоб у першу чергу не сказати кількох слів про незвичайне враження, що його робить ця книжка своїм імпонуючим зовнішнім виглядом — 758 стор. тексту з дуже старанно виконаними панорамами і схемами створюють певну оцінку цього опрацьовання, важливого на нашу думку не тільки для тактичних студій, але і взагалі для військової історії.

Отож Майор Б. Валіґура розкриває перед нами з повною об'єктивністю з одного боку підготовку і перебіг боротьби за столицю на її передмістю, з другого—мистецьки виявляє психолоґічний стан як тих одиниць Польського війська, що в тій боротьбі брали участь, так і столичного громадянства, що опинилося силою воєнних обставин у безпосередній близькості до фронту.

Щодо образу підготовки до бою під Варшавою та самого його перебігу, то Автор, сам чинний учасник тої історичної події, переказує всі його епізоди на підставі документів, стримуючись від суб'єктивної оцінки їх, з докладністю, що дає можливість відтворити образ в усіх подробицях; з докладністю до, так би мовити, сотні, а іноді навіть, в особливо важливих випадках, чоти. Не дивлючися на таке оброблення матеріялу, опис абсолютно не тратить на можливости створити собі синтетичну уяву про цілу битву, а вміле, талановите перо Автора досконало оживлює всі бойові образи, при чім пороблені Автором висновки улекшують таку синтезу навіть для невійськового читача.

Траґічні хвилини напруження духових сил Польського вояцтва, в першу чергу начальників, перед і в часі боїв, що мали рішати про долю народу і держави, виступають в повній силі, дають незабутній, хоч — що є зрозуміле — все змінливий образ то піднесення, ентузіязму, героїчної офірности, то духового заламання, байдужости. І ось бачимо, як тоді з особливою яскравістю виявляються вартості начальника — навіть в хвилинах цілковитого фізичного вичерпання підлеглих достойний, свідомий своєї відповідальности начальник, потрапляє натхнути їх, змусити вояків, що в соннім маяченні майже непритомні падають на землю, до нових зусиль, до поновного офірного героїзму.

Треба прочитати працю, щоб уявити собі, яке багацтво там для кожного військового, а особливо для дослідника з'явищ психолоґічних на війні. Автор не ставив собі завдання спеціяльно досліджувати ті з'явища, але тим більш цінні його спостереження і висновки. Не менш цінні дані про настрої столичного суспільства.

Іншою великою вартістю праці Майора Б. Валігури те, що в ній о б'є к т и в н а оцінка замірів, розпоряджень начальників та ділань виступає в повній мірі. Автор цілковито позбувся моментів суб'єктивних, не сховав нічого неґативного, що знайшов у матеріялах — бо й чого ж варта була б праця, коли б з неї не можна було витягти науки?

Спеціяльно нас, що могли, але, на нашу думку, не вміли перемогти ворога, ця праця повинна зацікавити, як матеріял саме для науки на майбутнє.

П. Ш.

Wschód- Orient. №№ 2—3—4 (14—15—16). Kwartalnik, poświęcony sprawom Wschodu. Warszawa. Czerwiec-Grudzień 1934. Rok V. Стор. 224. Ціна 3 зол.

Змістовно, як завжди, укладений збірник, що, розглядаючи багато цікавих та актуальних для народів Сходу проблем, відводить значне місце спеціяльно цікавому для нас українському матеріялу. Українському читачеві, що мусить розглядати рідне питання не зокрема, а в комплексі народів цілого Сходу, є над чим зостановитися під час читання цього збірника. На спеціяльну увагу заслуговує відділ рецензій, як докладним розглядом книги „Без території" проф. О. Шульгина, так й іншими, великими та змістовними рецензіями, напр., на кн. д-ра Л. Відершаля „Справи Кавказу в політиці Европи". —

„Morze" №№ 1 і 2. 1935. Warszawa. Цей орґан Польськ. Ліґи Морської в 1935 р. змінив зовнішній вигляд і побільшив кількість фото. Майже во всіх галузях видання покращало. В № 1 цікава стаття про подоріж каюком „з Волині через Полісся" з фотоґрафіями.

„Mer et Colonies" № 1. 1935. Paris. Багатий змістом. Покращав відділ в.-мор. хроніки і бібліоґрафії.

„Revue de la Ligue Maritime Belge". № 1. 1935. Bruxelles.

Цей місячник, що видається Морською Ліґою Бельґії вже 35 рік, не відріжняючись від своїх братів змістом і малюнками, перевищує їх своїм зовнішнім виглядом.

„Морской журналъ". № 1. 1935. Praha. Серед іншого матеріялу в перегляді в.-морської преси за 1934 р. звертає увагу на існування в.-морської частини в ж. „Табор".

Капитанъ 2 ранга Б. Апрѣлевъ. **Нашей смѣнѣ.** Шанхай. 1934. 300 стор., 58 фотоґрафій і малюнків. Ціна 15 франків.

Талановито написані оповідання з плавань автора на різних кораблях російської флоти по різних морях.

Лейтенантъ М. С. Стахевичъ. **Полярная экспедиція Лейтенанта флоти А. В. Колчака въ 1903 году.** Прага. 1933 р. 32 стор. з 1 портретом і мапою. Ціна 5 франків.

Автор описує надзвичай смілу і рішучу полярну експедицію пізніш адмірала О. В. Колчака для відшукання загинувшої експедиції бар. Толя, що вислана була в 1900 р. Рос. Академією Наук. Книжка повчаюча та і до того написана про видатну людину, що на становищу К-чого Чорноморською флотою виявила багато зрозуміння і прихильности до Української ідеї.

Лейтенант флоти **С. Шрамченко.**

Надіслані книжки та журнали:

Рідна Мова. Науково-популярний місячник, присвячений вивченню української мови. Ціна 6 зол. річно. Варшава. Рік II. Чч. 11 (23) і 12 (24) 1934 р. Рік III. 1935, ч.ч. 1 (25) і 2 (26).

Вістник. Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. Львів. Річник II. Том IV. 1934. Кн. 11 і 12. Річник III. 1935. Кн. 1 і 2.

Biuletyn Polsko-Ukraiński. Tygodnik ilustrowany. R. III. Warszawa. 1934. Cena 50 gr. №№ 42 (77), 43, 45—52 (87). R. IV. 1935. №№ 1 (89)—6 (93)

Wychod Evropy. Informacni list politice, hospodárstvi a kulture statu vychodni Evropy. Vychadzi dvakrat mesicne. Praha. Rocnik II. 1934. C.c. 17—19 і 20.

Відродження. Ілюстр. журнал укр. протиалк. й протиник. руху. Виходить раз у місяць і коштує зол. 4. Рік VII. Львів. 1934. Ч. 18—19—20, ч. 21—22, ч. 23—24. Рік VIII. 1935. Ч. 1

Рідна Школа. Ілюстр. часопис для всіх. Виходить двічі в місяць у Львові. Ціна 10 зол. річно. Рік III. 1934. Ч.ч. 20—24.

Вісті. Сусп.-політ. тижневик. Ціна 20 гр. Львів. Рік II. 1934. Ч.ч. 38—43.

Наш приятель. Часопис для молоді та шкільних дітей. Львів. Рік XIV. Листопад 1934, Ч. 4. Ціна 20 сот. Грудень 1934, ч. 5. Січень 1935, ч. 6.

Дажбог. Література. Мистецтво. Місячник. Львів. 1934 р., ч. 8. Ціна 50 сот.

Український Технічно-Господарський Інститут позаочного навчання при Українській Господарській Академії. 1934. Накладом Т-ва Прихильників У. Г. А. Подєбради. 66 стор. з 14 мал.

Вісти з Українського Наукового Інституту в Берліні. Річник II. № 5 (12) і № 6 (13), 1934.

Микола Чеботарів. **Невдала регабілітація Сушка — убійника.** (З приводу книжки Романа Сушка: „Хто вбив полковника Отмарштейна"). Ч. 1. Вид-во „Правда." 1933 р. Стор. 86.

Українська справа. Бюлетень укр. політ., економ. і культ. життя. Місячник. Рік II. 1934. Прага. Ч.ч. 9 і 10.

Кіно. V рік видання. Львів. Ч. 73—74 (9—10). Ц. 25 сот.

За Незалежність. Бюлетень Гол. Управи Укр. Центр. К-ту в Польщі. Рік 1, ч. 1, грудень 1934 р. Ц. 50 гр. Рік II. 1935. ч.ч. 2 і 3.

Вісті Українського Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання при Українській Господ. Академії в ЧСР. Ч. 7, 1.XI. 34 р., ч. 8, 25 грудня 1934 р.

Студентський шлях. Щомісячник. Львів. Рік IV. Ч.ч. 9—10 (41—42). 1934. Ціна 1 зол.

Олександер Шульгин. **Без території.** Ідеологія та чин Уряду У.Н.Р. на чужині. В-во „Меч". 1934. Париж. Ціна 10 фр.

Святослав Доленґа. **Скоропадщина.** Накл. Мод. Куницького. Варшава; вул. Старостинська 4, п. 3. 1934. Стор. 174. Ціна 1 з. 50 гр.

Г. Омельченко. **Едвард Бенеш, як журналіст і будівничий Чехословацької держави.** В-во „Чесько-Українська книга". Вип. 9. Прага, 1934. Стор. 152 з мал. Ціна 15 к. ч.

Др. Р. Ендик. **Адольф Гітлер.** Книгозбірня Вістника, ч. 4. Львів. 1934. Стор. 63. Ціна 1 зл.

В огні. Ідеолоґічний журнал нового покоління. Рік V. Львів. 1935. Ч. 5 (44), січень. Ціна 3 зол. річно.

Юні друзі. Ілюстрований місячник для дітвори. Ч. 2. 1934. Ц. 10 гр. Львів.

Wschód-Orient. Kwartalnik poświęcony sprawom Wschodu. Warszawa. Czerwiec—grudzień 1934. Rok V. № 2—3—4 (14—15—16). Стор. 224. Cena zł. 3.

Вісти Музею Визвольної Боротьби України. Ч. 7. Прага. Видання неперіодичне. Січень. 1935.

Січ. Неперіодичний журнал Українського Січового Союзу за кордоном. Прага. 1934. Ч.ч. 1 і 2. 1935. Ч. 3—4.